

Rodna gruda

A sepia-toned landscape photograph showing a wide valley. In the foreground, a stone castle tower with battlements stands on the right, partially obscured by trees. The middle ground features a winding river or path through a valley with scattered houses and fields. The background consists of steep, forested mountains under a hazy sky.

ŽELEZARNA ŠTORE

Š T O R E P R I C E L J U

Železniška postaja Štore,
industrijski tir Štore,
telefon 2-18 Celje
ali Štore 1,
teleprinter 03318

*proizvaja in nudi
svojim odjemalcem*

- ▶ *valjane proizvode*
- ▶ *izdelke sive litine*
- ▶ *vse vrste valjev iz trde litine*
- ▶ *nepregorne izdelke*

Z A H T E V A J T E K A T A L O G N A Š I H I Z D E L K O V

DESETA OBLETNICA OSVOBODITVE

Letos maja praznuje slovensko ljudstvo 10. obletnico zmage nad fašističnimi okupatorji, osvoboditev Slovenije in ustanovitve prve slovenske vlade.

To je za nas vse velik in pomemben praznik.

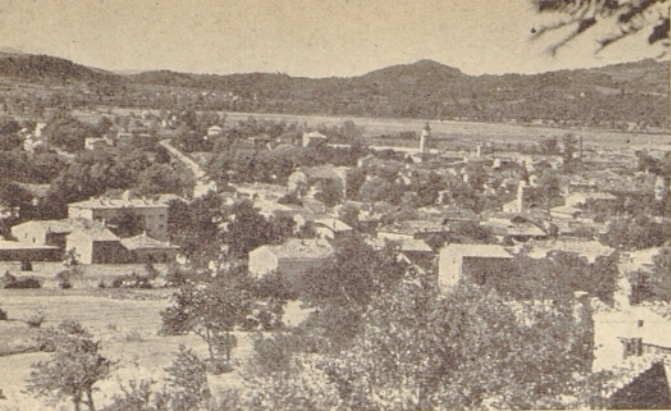
Kajti v zgodovinskih dneh maja 1945 ni bila zmagovito zaključena samo težka in krvava narodnoosvobodilna borba, temveč je bila v prvomajskih dneh leta 1945 končana stoletja trajajoča borba slovenskega ljudstva za svobodo in obstanek na domačih tleh, ki je trajala od kmečkih uporov slovenskih kmetov proti fevdalni nemški in italijanski gospodi leta 1755 skozi vse XVIII. in XIX. stoletje, v katerih so se posamezni plameni upora vžigali zdaj tu, zdaj tam do ostaje slovenskih vojakov proti avstro-ogrski monarhiji leta 1917 v Judenburgu, spopada in žrtev slovenskih delavcev na Zaloški cesti v Ljubljani leta 1922, ki pa je hkrati dokazal, da je na čelu boja za osvoboditev našega naroda stopila na politično pozornico nova, napredna sila — slovensko delavstvo. Napredno delavsko gibanje je dalo tudi pobudo in bilo glavni organizator ljudske vstaje proti okupatorju. V narodnoosvobodilni borbi so združeni delavci in kmetje ter napredna inteligenca — v bratski zvezi z drugimi narodi Jugoslavije maja 1945 dokončno premagali zatiralce in s tem dosegli tudi narodno in socialno osvoboditev slovenskega ljudstva.

Boris Kidrič govori na velikem zborovanju prve slovenske vlade v Ajdovščini

Kako dolga in težka je bila borba za svobodo! Koliko trpljenja, naporov in žrtev je moralo dati naše ljudstvo, preden je doseglo veliki dan osvoboditve. Že stara Avstrija je preganjala zavedne slovenske ljudi, predvojna Jugoslavija ni bila nič boljša. V zloglasnih ječah, v beograjski glavnjači, Sremski Mitrovici, Lepoglavi itd. so dolga leta trpeli in umirali borci za svobodo. Italijanski fašizem je v Slovenskem Primorju na tisoče ljudi obsodil na dolga leta ječe ali na bivanje v zloglasnih koncentracijskih taboriščih, v katerih so mnogi zavedni Primorci preživeli po 15 let in še več.

Ajdovščina, kjer je bila 5. maja 1945 ustanovljena prva slovenska vlada, je upravno in kulturno središče Vipavske. Naseljena je bila že v rimskih časih. Močni izviri Hublja, ki dajejo danes vodno silo elektrarni, so že v starih časih omogočili razvoj manjših industrijskih podjetij (kotlarne, žaga, mlin za barve itd.). Teh podjetij danes ni več, nastala pa so nova. Tako ima Ajdovščina danes veliko lesnoindustrijsko podjetje, valjni mlin, tekstilno tovarno itd.

Nad vse prepričevalni dokaz suženjstva, v katerem je stoletja moralo živeti naše ljudstvo, je izseljenski problem. 350 tisoč ljudi je moralo zapustiti rodne kraje in iskati zaslužek v tujini. Po drugi svetovni vojni se je ponovno samo iz Slovenskega Primorja izselilo v tujino okrog 50 tisoč Slovencev. Najhujši udarec pa je zadel naše ljudstvo leta 1941. Trije znani grabežljivci, nemški in italijanski fašizem ter madžarski grofje, so zasedli Slovenijo, jo raztrgali na tri dele in obsodili naše ljudstvo na smrt. Toda naš narod, čeprav majhen, se ni vdal. Začel se je poslednji, najtežji boj za osvoboditev. Okupator je besnel, ropal in požigal slovenske domove, mučil in ubijal ljudi, jih dan za dnem plačil v taborišča smrti. Tisoči in tisoči so umrli mučeniške smrti v Mauthausenu, Dachauu itd., v italijanskih zaporih in taboriščih na Rabu, v Gonarsu, Renciciju in drugih. Ko danes v mislih še enkrat spremljamo vso pot, ki jo je slovensko ljudstvo prehodilo v boju za svojo svobodo, je prav, da se zavedamo, da smo jo morali drago plačati, da pa je bila teh žrtev vredna.

Ko je bila 5. maja 1945 v Ajdovščini v Slovenskem Primorju ustanovljena prva slovenska vlada, vsa Slovenija še ni bila osvobojena. Toda zmaga je bila dobljena in osvoboditev Ljubljane in še nekaj okupiranih predelov Slovenije je bilo samo še vprašanje časa. Slovensko Primorje je svojo popolno osvoboditev najprvo doživelo. Osvobodila ga je slavna II. armada skupaj z IX. korpusom, v katerem je bilo največ borcev iz Primorja in Istre, pod poveljstvom pokojnega generala Petra Drapšina.

Prijazen kraj — Ajdovščina, ki stoji nekako v sredini Slovenskega Primorja, je doživel to čast, da je bila v njem ustanovljena prva slovenska vlada. Naše vodstvo je s tem

še posebej poudarilo, da je Slovensko Primorje končno za vse čase združeno s Slovenijo.

Kdor je prisostvoval svečanostim ob ustanovitvi prve slovenske vlade, tega dne ne bo nikoli pozabil. Ko je ob zvokih jugoslovanske himne stopil na tribuno pokojni zaslužni voditelj našega ljudstva Boris Kidrič kot njen prvi predsednik in zbrani množici sporočil, da je bila pravkar ustanovljena prva slovenska vlada, je navzočo množico zajela taka radost, da tega ni mogoče opisati. Zavedst velike sreče, da so doživeli ta dolgo pričakovani trenutek, je ljudi tako prevzela, da so mnogim zborovalcem od veselja tekle solze po licih.

9. maja 1945 je doživela svojo osvoboditev tudi Ljubljana, bela prestolnica naše republike. Tudi način, kako je Ljubljana sprejela svojo osvoboditeljico, narodnoosvobodilno vojsko, bo ostal v zgodovini za vselej. Ljudje so objemali partizane in jim prinašali darila, povsod je bila sama godba in petje.

*

Deset let nas loči od teh zgodovinskih dni. Koliko se je v tem času spremenilo lice naše ožje domovine in vse Jugoslavije. Zraslo je na stotine novih tovarn, rudnikov, cest in železniških prog, združnih, zdravstvenih in prosvetnih domov, šol, znanstvenih zavodov in stanovanjskih zgradb. Vse to je ustvarila marljiva roka našega delovnega človeka, ki mu danes ni treba iti več v tujino za zaslužkom. Jugoslavija ima danes trikrat več zaposlenih delavcev kot pred drugo svetovno vojno. Iz zaostale agrarne se vse bolj razvija v moderno industrijsko državo. Toda njena naraščajoča moč ni samo v njeni notranji ureditvi, temveč tudi v naprednih idejah, za katere se z uspehom bori tudi na mednarodnem področju. Napore jugoslovanske vlade za mir in trajno prijateljsko sodelovanje med narodi spoštuje in ceni vse človeštvo.

Naš delovni človek danes ni samo fizični delavec, temveč tudi graditelj svoje države. S pomočjo svojih demokratičnih ustanov, predvsem delavskih svetov in drugih organov družbenega upravljanja samostojno odloča v gospodarstvu, prosveti, zdravstvu, socialnem zavarovanju itd. V nekoč najbolj zaostali državi sicer počasi, a nezadržno raste in se oblikuje nov delovni človek, ki z nekdanjim mezdnim delavcem nima nič skupnega več. Danes ni njegova glavna skrb, kako zagotoviti sebi delo in obstanek svoji

družini, temveč kako kar največ proizvajati, da bo sam in skupnost, ki ji pripada, lažje živela. Način gospodarjenja in upravljanja države se danes v Jugoslaviji izpopolnjuje tako, da naravnost sili slehernega državljanu, da stremi po višji izobrazbi in kvalifikaciji. Pravico odločanja v gospodarstvu in drugih družbenih panogah — demokracije brez pravice odločanja ni — ga sili, da pročuje in pazljivo spremlja ves naš razvoj, da bi mogel z uspehom sodelovati in odločati v tovarni ali ustanovi, ki ji pripada. Sistem nagrajevanja delavcev, ki ga pravkar upajamo in ki sloni na načelu: kolikor več boš dal skupnosti, toliko več boš od nje prejel — se pravi, toliko lažje boš tudi sam živel — že poraja v delavcih in nameščencih težnjo, da povečajo svoje strokovno znanje in sposobnost. Tudi novi pokojninski zakon, ki ga sedaj pripravljamo, bo izdelan tako, da bodo državljani, ki so za dobrobit skupnosti več prispevali, prejeli višjo pokojnino.

Seveda ne gre vse gladko. Preveč smo bili zaostali, preveliko je bilo razdejanje, da bi mogli v desetih letih vse nadoknaditi. Trudimo se, da bi delali dobro in da bi bilo v našem delu kar najmanj napak, je dejal maršal Tito na nekem zborovanju. Toda vsi ukrepi našega državnega vodstva so takega značaja, da zagotavljajo še hitrejši, vsestranski napredek nove Jugoslavije v prihodnjih letih, in to je najvažneje.

Zato bomo veselo praznovali deseto obletnico osvoboditve, zavedajoč se dragocene vrednosti priborjene svobode, v zavesti, da je bodočnost naša, da nam bo na domači zemlji od leta do leta bolje. Prepričani smo, da bodo to veliko zgodovinsko obletnico osvoboditve našega ljudstva dostojno praznovali tudi naši rojaki, saj so tudi oni do prinesli znaten delež k osvoboditvi naše domovine.

Naj živi svetla deseta obletnica osvoboditve Slovenije in vseh bratskih narodov Jugoslavije!

Predsednik Jugoslavije maršal Tito govori na seji Zveznega parlamenta

Ljudski poslanci iz vseh republik Jugoslavije na zasedanju zvezne ljudske skupščine

7. marca letos je predsednik Jugoslavije maršal Tito podal na skupni seji Zveznega sveta in Zbora proizvajalcev zveznega parlamenta poročila o delu vlade za leto 1954, v katerem je izčrpno obravnaval nekatere probleme v notranji, predvsem pa v zunanji politiki Jugoslavije. Zbrani ljudski poslanci so maršalov govor, iz katerega je ponovno razviden velik napredek Jugoslavije v preteklem letu, pozdravili z velikim odobravanjem. Tudi veliki svetovni listi so maršalov govor več ali manj v celoti objavili.

Primorski rojaki

V TUJINI

Primorska je že od nekdaj poznana kot dežela sezonskih delavcev. Posebno z Goriške, s Krasa in iz Istre so hodili delavci po vsej bivši Avstroogrski, Nemčiji, Franciji, Belgiji, Švici itd., kjer so delali kot gradbeni delavci, gozdarji, rudarji itd. Zenske pa so hodile povečini v Egipt kot dojljke posebno iz okolice Gorice ter Krasa. Pred prvo svetovno vojno so bili le redki, ki so odšli čez morje v daljno Ameriko, pa še ti so šli povečini v Severno Ameriko.

V času fašizma je izbruhnila prava »epidemija« izseljevanja primorskega ljudstva v razne evropske in prekoceanske države. Nekateri so pobegnili ilegalno preko meje v Jugoslavijo, ker so mislili, da bodo tam bolje živeli. Ko so pa uvideli, da tudi v Jugoslaviji ni za delavce tako kot dojljke posebno iz okolice Gorice ter s Krasa, gijo in Nemčijo. Tiisti pa, ki so ostali doma, so pa kar skupinsko odhajali v Južno Ameriko, posebno v Argentino, Brazilijo in Urugvaj. Prekoceanske pomorske agencije so kar tekmovalle, katera bo odpeljala več naših ljudi v tujino. Tudi italijanske oblasti so bile prijazne ter šle na roko zaradi potnih dovoljenj, saj so bili primeri, da se je dobilo potno dovoljenje tudi v 48 urah, samo da se je Slovenec čimprej izselil s svoje zemlje, kamor so naselili nato svoje pripadnike. Ta »epidemija« izseljevanja je trajala celih deset let. Najhujša je bila od leta 1926 do 1930. 1932. leta pa je ponehala, ker se je pričela svetovna kriza za delo. Razen že prej omenjenih vzrokov izseljevanja so bili tudi veliki davki, zadolžena posestva, katera so šla dnevno na dražbo, kupci pa so bili večinoma le Italijani ali njihove banke. Tiisti, ki so šli v Argentino, posebno prvi, so imeli težkoče, ker niso poznali jezika in njih običajev. Delodajalci so izkoriščali svoje nove žrtve. Malo je bilo usmiljenih ljudi, ki so imeli sočutje do novodošlih. Posebno so morala mnogo prestati naša dekleta, katera so morala delati od šestih zjutraj pa do enajstih zvečer ali še dalje. Le vsakih 14 dni ob nedeljah so imele po nekaj ur prostega časa, da so lahko obiskale svoje znanke. Spati so morale v neprimernih stanovanjskih prostorih. Moški so stanovali po navadi v eni sobi po štirje ali tudi več, kjer so si kuhali sami, da so si več prihranili. Nič bolje se ni godilo družinam z otroci.

Stiskale so se v edini sobi, ki jim je služila za spalnico, jedilnico in kuhinjo, pa čeprav je bila družina še tako številna.

Po državnem udaru v Argentini, septembra meseca 1930, se je tudi tam pojavila kriza za delo, posebno za moške. V tem času so mnogo pomagale našim rojakom naše žene in dekleta, ko so jih finančno in materialno podpirale. Mnogi moški so bili kar nevoščljivi tistim, ki so imeli kakšno tako pomoč. Nekateri so začutili domotožje ter pisali domov, da so jim poslali denar za pot, čeravno je to stalo tudi marsikakšno domaćijo, katero so morali domači prodati, da se je poglavar družine vrnil domov. Kako so naši rojaki v pričetku štedili, bi lahko marsikateri povedal. Mesto je bilo polno restavracij, toda naši izseljenci so le redko zašli vanje. Le morebiti kakšno medeljo, da so se dobili skupaj. Da so si kaj prihranili, so si sami kuhali. Tudi pri obleki so skrajno štedili. Kupovali so si le cenejše obleke ali celo na starini. Obuvali so se v alpargete (copate), tako so si polagoma nekaj prihranili, če jim je bila sreča mila. Kupili so si na mesečne obroke zemljišče, kjer so polagoma začeli z zidanjem hišic. Pri teh gradnjah so pomagali drug drugemu. Gradili so v prostem času in ob nedeljah. Te hišice so bile v začetku zelo skromne, večinoma so imele en sam prostor, brez poda in ometa. Polagoma pa so jih začeli večati in zboljševati, da ima danes že nad 70 % izseljencev prav lepe domove.

Z raznimi trgovinami, podjetji, obrtni itd. so se tudi nekateri slovenski izseljenci gospodarsko osamosvojili.

Ker je bila večina slovenskih izseljencev takih, ki so se v domovini posvečali in udejstvovali v naših slovenskih kulturnih društvih, so se tudi tam spet zbrali in 25. avgusta 1925 ustanovili prvo slovensko društvo v Buenos Airesu delavsko kulturno društvo »Ljudski oder«, ki je bilo nekakšen naslednik »Ljudskega odra« v domovini, ki so ga fašisti razpustili. Okrog tega društva so se posebno zbirali izseljenci z Goriške, s Krasa in iz Brd. V tem društvu so imeli Slovenci edino zavetišče, ker so bili kot čreda brez pastirja. Če so šli na jugoslovansko poslaništvo, jih to ni priznalo, ker so bili italijanski državljani, na italijansko pa niso šli, ker so bili Slovenci. Tako so živeli in si pomagali drug drugemu, kot so vedeli in znali. Za tem društvom je bilo ustanovljenih še 16 slovenskih društev, katera pa so po večini imela le kratko življenje, razen »Prosvete« in društva »Samopomoč«, katero še danes obstaja, ker je bil »Ljudski oder« zaprt od tamkajšnjih oblasti. Društvi »Prosveta« in »Sokol« sta se združili v društvo »Slovenski dom«, katerega je zadela ista usoda kot »Ljudski

oder.« V Cordobi je še društvo »Eдинost«, v Rosariu pa »Triglav«. V zgoraj omenjenih društvih so imeli pevske zборе, dramske skupine, tamburaške zборе, godbo na pihala, katera je bila ustanovljena s podporo »Ljudskega odra« leta 1928 kot prva slovenska godba v Argentini. Pozneje pa je bila ustanovljena tudi godba na pihala pri društvu »Prosveta«. Slovenci so izdajali več 14-dnevnikov pod različnimi imeni, posebno »Ljudski oder« je moral menjati imena listov zaradi preganjanja oblasti, katera je večkrat ukinila napredno časopisje, in je spet pod novim imenom izšel. Izhajali sta tudi dve mesečni reviji »Njiva« in »Duhovno življenje«. Izdana sta bila koledarja »Ivan Cankar« ter »Letopis«. Ob 100-letnici rojstva Simona Gregorčiča pa je bila izdana posebna knjiga. Sedaj izhaja edini slovenski štirinajstdnevnik v Argentini, kateri je glasilo naprednih Slovencev — »Nova domovina«.

S Primorske se je izselilo po prvi svetovni vojni v razne evropske in ameriške države nad 40.000 ljudi, ne všteti tiste, ki so jih fašisti izselili v Južno Italijo, Afriko in druge njihove kolonije, saj skoraj ni bilo hiše na Primorskem, da bi ne imeli enega ali več svojcev v tujini.

V prvih mesecih leta 1946 so v Argentini pripravili prvo ladjo, ki bi šla po treh letih spet čez Ocean v Evropo. Te priprave so marsikateremu vzbudile tudi spet tisto domotožje, katero so občutili naši rojaki, posebno po padcu fašizma v Italiji. Ladja je odplula 6. maja 1946, na kateri sta se vrnila v osvobodeno domovino prva slovenska izseljenca Ivan Košuta in Mirko Ličen. Njima je sledilo še precej drugih. Največ jih je prispelo z jugoslovansko ladjo »Partizanka« ter z drugimi italijanskimi ladjami. Večina naših povratnikov je v novi Jugoslaviji strnjeno

Pomlad na Primorskem

prijelo z jugoslovanskim ljudstvom za začetno delo pri obnovi in izgradnji nove socialistične domovine. Delajo v raznih podjetjih, tovarnah, na svojih domačijah, nekateri pa tudi na višjih odgovornih mestih.

Mnogo so pomagali naši rojaki iz tujine v času NOB. Večina je bila že od začetka za borbo, katero je vodil tovariš Tito. V Buenos Airesu je bilo 1944. leta ustanovljeno društvo »Združenje svobodne Jugoslavije«. Slovenski odbor je zbiral prispevke v denarju in blagu za borce v domovini.

Vsako leto pride vedno več naših rojakov iz tujine na obisk v domovino, kateri se z lepimi vtisi in težkim srcem vračajo nazaj z upanjem, da če jim bo sreča mila, nas bodo spet obiskali.

Mirko Ličen

Igo Gruden

Slovenska zemlja

*Trinajst sto let so tujci te teptali,
slovenska zemlja, vse do časov zdanjih
pohlepa so preplavljali te vali.*

*V apokaliptičnih prerokovanjih
človeška zver, le jasnovidcem znana,
prišla je zadnja k nam v strahotnih klanjih.*

*Na vratih smo viharnega Balkana,
po naših cestah vsa Evropa sope;
zato so ljudstva, v vojnah podivjana,*

*grmadila iz nas mrličev kope:
življenj ponosnih, v upanju cvetočih,
smo pretresljive gledali pokope.*

*Uporniki tolminski! v srcih vročih
nam vaša kri je plala vsa stoletja
kot izročilo teženj neumrjočih.*

*Dočakal narod čas je razodetja:
na smrt obsojen se je dvignil uporno
v krvavo zarjo sončnega spočetja.*

*Vse ljudstvo glasu davnemu pokorno,
ko da zvoni mu v vihri Gospa Sveta,
je zadnjo branit šlo vasico borno.*

*V stoletnem snu preroško razodeta
vzplamtela zdaj je luč svobode zlate:
svetal spomin nas z onimi prepleta,*

ki pali so, slovenska zemlja, zate.

Prvega maja zjutraj smo odšli na pot. V dolgi koloni smo se vzpenjali po vrtoglavi stezi na Lazne. Občutili smo drobno radost, da se nam odpira široki svet, vendar smo se z rahlim domotožjem ozirali na prepade in strmine, na divje, od sveta odmaknjene samote. Bile so z malimi presledki dolge mesece naš drugi dom. Nekatera težka ura, a vmes veseli trenutki... Ali je zdaj vse to že za nami?

Zgoraj, na Laznah, je ležalo še za ped snega. Prejšnji dan je bil pobelil prav do cvetočih jablan v dolini, a ga je noč potisnila na vrhunce. Zrak je bil topel, z vej so cepale kepe, po deblih se je cedila voda. Zima je bila le navidezna, izza njenega ozidja je dihala pomlad.

Pred samotno hišo so stali ljudje, nas spremljali z očmi in pozdravljali. Njihovi obrazi so se zdeli nekam bolj praznični in svečanejši kot po navadi. Zdravo, tovariši! Zdravo! Ljudje božji, slednjič se boste odahneli od strahu in vsega hudega. Nismo jim rekli tega, a vsak izmed nas je imel te besede v mislih in na jeziku.

Sosednja hiša požgana. Kolikokrat nas je gostoljubno vzela pod krov. Tudi izza bližnjega obronka je gledalo pogorišče. V sveži belini pomladnega snega je bilo videti posebno turobno. Korakali smo po poti, ob kateri se je sredi obžganih ostankov tramov dvigal visok dimnik v nebo. Zdel se je kakor okleščeno in obtesano okamenelo drevo. Na tistem mestu je prejšnja leta stala baraka. Okrašena z zelenjem in zastavami je bila v jeseni sprejela delegate, ki so izvolili proi Pokrajinski narodnoosvobodilni odbor.

Ceste in vse stranske poti od Lazen do Lokev so bile polne spominov. Vsak izmed nas jih je večkrat prehodil, vsakokrat je srečal nova doživetja. Tedaj smo jih doživljali tiho, vsak zase, ki so nas kot davni znanci pozdravljali ob vsakem koraku. Iz navade, ki nam je v dolgih mesecih prešla že v kri, smo hodili tiho in oprezno, kakor da je blizu sovražnik in smo se ogovarjali le s polglasno besedo.

Na Lokvah je bilo kopno, topel dih juga je ovijal pobočja. Izza oblakov je pogledala jasnina, ki se je razpotegnila čez polovico neba, na gozdove in na rjave goličave je posijalo majsko sonce. Oči so se ozirale po hišah, po kotanjah, po belih skalah. Ravna steza, po kateri sem se sprehajal, kadar sem

hotel zbrati misli. S slednjo izmed hiš, v kateri so se v tesnih prostorih stiskali partizani in domačini, je bil povezan kak spomin. Zdaj je bilo vse požgano, v razvalinah Vsa mrtva in pusta ostala je le cerkev, ki je zapuščena in tiha, brez bitja ure in petja zvonov, samevala na kuclju.

Razvrščeni v gosto kolono smo odšli po beli, skoraj ravni cesti. Pred nami je vihrala velika slovenska zastava z rdečo zvezdo. Stari borci so zaneseno peli partizansko pesem, ki jo je najmlajši med njimi spremljal s harmoniko... Ni lepšega kot je senčna pot skozi gozd, ki se spomladi zopet prebujala v življenje. Ta dan je bila posebno lepa, ker jo je zlatilo sončno čustvo, od katerega so prekipevale duše.

Nekateri izmed borcev v sprevodu jo je že večkrat prehodil, a zmeraj v boju, z naperjeno brzostrelko, pripravljen na smrt. Zdaj pa se je zdelo, da ves narod koraka v novo življenje. Konec! Zmagal! Oči so se spogledovale, kakor da se vprašujejo: ali je resnica? Ali niso samo sanje? Nepozaben je svetel občutek tistega trenutka.

Premnokokrat mi je bilo bridko ob misli na smrt in razdejanje. Ta dan so me pozdravljale razvaline kot kažipot v svobodo. In še redkih ljudi, ki smo jih srečavali, je bil sam nasmech. Vse prestano gorje je bilo v trenutku pozabljeno, kakor da je bilo zmeraj tako in se ni nič spremenilo.

Pozdravljeno, Trnovo! Bilo je prvič, da sem ga videl tako od blizu. Stokrat je bilo v naših mislih in besedah, kakor je bilo stokrat pozorišče krvavih bojev. Mrtva okna, skoraj v sleherni hiši je zijala v severni steni velika luknja. Sledovi bojev, ko so partizani v januarju napadli to fašistično postojanko.

Ustavili smo se na pobočju pod vasjo. Pogled se nam je odpiral na Vipavsko dolino, na Kras, na Brda, na Obsčje z Gorico. Pokrajina je ležala v rahlem mrču, deloma v soncu, deloma v senci oblakov, ki so se zgrinjali na nebo. Nižina, na katero smo tolikokrat gledali s hrepenenjem, se nam je zdaj ponujala tiho smehljajoča; v njeno osrčje so bile odprte vse poti.

Na goriškem gradu je vihrala zastava. S prostim očesom ni bilo mogoče razločiti njenih barv, a nismo imeli daljnogleda. Zastava je plapolala, se zavijala in zopet razvijala, a njene barve je daljava izmikala

očem... V tihoto se je tu pa tam razlegnilo le pokanje pušk in kratko regljanje strojnic od Štandreža in južne postaje.

Sedel sem na skalo sredi sončne jase med golim drevjem. Sključen, z zapisnikom na kolenih, sem začel pisati uvodnik za »Partizanski dnevnik« kot tolikokrat na pohodih. Še pred nočjo bi ga kurir odnesel v partizansko tiskarno. Srce je bilo polno, vendar sem iskal besed za ta trenutek zmagoslavja. Tega članka nisem nikoli končal. Iz temnega oblaka, ki je bil priplaval nad nas, se je ulila ploha; morali smo iskati zavetja v razvalinah. Nato je prišlo povelje za odhod. Dalje! Članka nisem utegnil končati. Nič zato. Tiste dni so se dogodki tako prehiteli, da je bila vsaka misel že zastarela, preden je prišla stavcem v roke. Partizanska tiskarna je tokrat zaman čakala na rokopolis.

Kolovoz, po katerem smo hodili, se je zožil v stezo, ki je padala preko pobočja v Vipavsko dolino. Nebo je še polagoma rosilo, a je skozi razredčene oblake kot skozi tančico že pogledovala jasnina. Po obrazih so nas bičale mokre veje grmovja, noga je sklizala na vlažnih, ilovnatih tleh. Steza se je vijugala zdaj sem, zdaj tja, se tu pa tam, ob studenčinah, spustila naravnost v dolino in zopet zavila okoli tega ali onega grbastega obronka.

Zdaj pa zdaj se je prikazala trata, grmovje je bilo čedalje redkejše, srečavalo nas je drevje, najprej posamič, nato v skupinah. Tihe in mirne so ležale vipavske vasi, vedno bolj jasno se je odražala bela cesta po sredi doline.

Tišino je pretrgalo pokanje ročnih granat. Kolona se je ustavila in prisluhnila. »Dalje! Otroci se igrajo s strelivom...« Prišli smo do prve samotne hiše v skupini sadnega drevja, ob stezi je žuborel potoček, se besno zaletaval ob skale in se pršil v kapljice. Troje deklet nas je od daleč nemo pozdravljalo z mahanjem rok. Niže ob stezi je stala postarna kmetica; stopila je bila o stran, da bi nas spustila mimo.

»Zdravo, tovariši!« nas je pozdravljala in je sklepala roke: »Hvala bogu, pa smo le dočakali! Pa smo le doživeli!«

Ni našla več kot teh nekaj besed, s katerimi je hotela izraziti vse, kar ji je prekipelo v duši. Te pa je ponavljala venomer in globoka ganjenost ji je trepetala v glasu. Kdo ve, koliko strahu je preživela, ko je v nočeh partizanom odpirala vrata. Koliko skritih bojazni jo je trapilo, ki pa se vendar niso uresničile! Vse mesece in leta je z eno nogo stala v grobu, zdaj pa zopet

lahko diha iz polnih prsi. Le ponoči in na tiho podnevi gredo njeni fantje v dolino z zastavo, harmoniko in pesmijo. Spodnja čeljust ji je krčevito trepetala, od radosti ji je šlo na jok.

Spomnil sem se podobnega prizora iz jeseni po zlomu Italije. Tudi takrat so spodaj ob cesti stale tri ženske in nam prav tako vzklikale: »Pa smo le dočakali! Pa smo le doživeli!« Toda koliko gorja med tistim in tem dnem!

»Zdravo, tovariši! Pa smo le dočakali! Pa smo le doživeli!«

Trepetajoči glas ženice je dolgo odmeval za mojim hrbtom. Neutrudno je pozdravljala in spremljala z vzkliki oso dolgo kolono, tri sto ljudi in več. In bi se ne bila izmučila, da nas je bilo tisoč.

Mrak je objel prve njive in sadovnjake, skupino hiš ob položnem, blatnem klancu. Kurirji, ki so nosili arhive, so že omahovali pod bremenem. Komandir zaščitne čete je šel iskat voz in konja za pisarniško prtljago.

Stopil je v nizko hišo z latnikom, pred katero je stala vprega. Dohitel nas je že čez nekaj minut, a je bil videti nejevoljen in mračen.

»Nič ni. Voz je pravkar dospel z daljše poti. Pripeljali so mrliča.«

»A? Od kod? Kakšnega mrliča?«

»Iz Črnega vrha. Sin jim je pred tremi dnevi padel pri domobrancih. Zdaj vsa družina stoji okoli njega in joče, nihče ti ne odgovori... Pa kaj bi s takim konjem, ki se od izmučenosti ves trese na nogah.«

Bili smo tihi, nihče ni več mislil na voz in konja. Na naša svetla čustva je legla mračna senca.

Zaskelelo me je v srcu kot vsakikrat v takih primerih. Kako je mogoče, da je le en sam teh sončnih ljudi, ki so bili zmeraj pripravljeni umreti za svobodo, zašel med izdajalce? Kateri zapeljivec je povzročil to brezplodno smrt? Bilo je umljivo, da družino ne muči le izguba za sinom. Naša kolona, ki je šla z zastavo mimo oken, jim je brez besed odgrinjala oso globino težke zmote. Sredi dežele, ki je vriskala od sreče, je stala njihova hiša kot izobčenka.

Bila je že tema, ko smo dospeli v Šempas. Z oken so visele dolge zastave in trepetale v širokih pramenih svetlobe, ki so se vsipali skozi večna vrata. Iz kolone se je oglasila bojévita partizanska pesem. Ljudje so se zgnetli na vrata, dečad nas je spremljala v koraku.

»Zdravo, tovariši!«

»Zdravo! Zdravo!«

Filmska umetnost

V SLOVENIJI

Iz filma »Kopljí pod brezo« po noveli Prežihovega Voranca. Na sliki: Miha Borovnik (Rudolf Kosmač) in njegova mati (Mileva Zakrajškova)

Iz filma »Kopljí pod brezo«: Voda je pritekla

Iz filma »Ešalon dr. M.«: na sliki glavna junaka Hatidže (Nadja Poderegin) in Ramadan (Severin Bljelič)

Poleg drugih področij kulturnega ustvarjanja je tudi filmska umetnost v Sloveniji pokazala nekaj razveseljivih uspehov. Seveda smo Slovenci v filmu še sorazmerno mlad narod. Toda čeprav se je filmsko ustvarjanje začelo razvijati načrtno in smotno šele po osvoboditvi, smo vendarle dosegli zelo lepe uspehe. Prva nagrada na Biennali v Benetkah za »Kekca« gotovo ni malo in brezpomembno priznanje. »Triglav film«, naše podjetje za izdelovanje filmov, si je v letih po osvoboditvi zgradilo zasilni veliki in mali atelje in uredilo tehnično bazo, ki je sposobna na leto izdelati 4–5 celovečernih in okoli 10 dokumentarnih filmov. Zrasli so nam pa tudi kadri filmskih ustvarjalcev (režiserjev, snemalcev, igralcev in tehnikov), ki so sposobni ustvarjati dobre slovenske filme.

Prav glede tega je bila letošnja zima kar prijetno presenečenje, ki so nam ga pripravili trije mladi režiserji: Jane Kavčič, France Kosmač in Igor Pretnar. Vsi trije so doslej režirali le kratke in to v prvi vrsti dokumentarne filme. Lani pa jim je »Triglav film« dal priložnost, da pokažejo svoje znanje in sposobnosti tudi v igranem filmu. Vsak izmed njih je namreč napisal po enem izmed del naših modernih pisateljev scenarij za kratek film, ki so ga potem zlihi v tako imenovani omnibus film pod naslovom »TRI ZGODBE«. Prvič se tako srečujemo na filmskem platnu z mladimi režiserji in igralci, pa tudi z našimi priljubljenimi in znanimi sodobnimi pisatelji.

V filmu »TRI ZGODBE« so združeni filmi »Slovo Andreja Vitužnika«, »Na valovih Mure« in »Kopljí pod brezo«.

Prvega je režiral Jane Kavčič in napisal zanj scenarij po noveli mariborskega pisatelja Antona Ingoliča. Film zajema svojo snov, kakor tudi Ingoličev roman »Splavarji«, iz življenja splavarjev na Dravi. Govori nam o starem splavarju Andreju Vitužniku, ki so mu opešale moči, pa si tega ne more priznati, kajti splav in Drava sta mu postala dom. V filmu je mojstrsko zaigral prvak ljubljanske Drame Stane Sever in dodal po uspehu v filmu »Vesna« nov lep uspeh. Le malo je tako izklesanih vlog, kakor je njegov Andrej Vitužnik. Stane Sever se je s to vlogo uvrstil med prve in najboljše jugoslovanske karakterne filmske igralce.

Igor Pretnar je napisal scenarij za svoj film »Na valovih Mure« po noveli Miška Kranjca, mojstra besede iz našega Prekmurja. Ob samotni in skrivnostni Muri se odigrava zgodba žalostne ljubezni mlade Katice do mlinarja Nacija, ki se konča tragično. Igor Pretnar je znal ujeti vzdušje prekmurske pokrajine, tamošnjih

ljudi in Mure. V glavnih vlogah sta zaigrala Bert Šotlar, član ljubljanske Drame, in mlada igralka Mestnega gledališča v Ljubljani Julka Staričeva. Prav mojstrsko pa je ujel to pokrajino v sliko snemalec Rudi Vavpotič, ki ga moramo šteti med najboljše slovenske snemalce.

Prežihov Voranc, eden izmed naših največjih mojstrov besede ter pevec koroške zemlje in ljudi, je dal pobudo Francetu Kosmaču, da je po njegovi noveli »Vodnjak« zamislil samostojno svoj scenarij »Kopljí pod brezo«. Kosmač je film tudi režiral, snemal pa ga je France Cerar, ki je tokrat stal prvič pred zahtevnimi nalogami umetniškega filma, in povsem uspel. Film je zgodba o dveh mladih ljudeh, ki sta se ljubila iz vsega srca, pa je strašna nesreča — mož je namreč uto-nil pri kopanju vodnjaka, katerega je kopal, da bi njegovi ženi ne bilo treba nositi daleč iz do-line vode — pretrgala to ljubezen. V tem filmu se je predvsem uveljavila mlada igralka mari-borskega gledališča Mira Sardočeva, pa tudi Mi-leva Zakrajškova je zelo lepo zaigrala. K prvi-ma dvema filmoma je glasbo komponiral Bojan Adamič, za zadnjega pa Blaž Arnič.

Eden izmed uglednih jugoslovanskih film-skih kritikov, Vicko Raspor, je zapisal, da po-menijo »Tri zgodbe« skupaj z nekaterimi dru-gimi jugoslovanskimi filmi prelomnico v našem filmskem ustvarjanju in obetajo, da je jugoslo-vanski film začel hoditi po novih poteh, za ka-tere moramo priznati, da vodijo kvišku.

Hkrati s »Tremi zgodbami« je doživela svojo premiero tudi filmska kantata »Plat zvona«, ki jo je po lastnem scenariju režiral Mirko Grobler, eden izmed naših najbolj nadarjenih režiserjev-dokumentaristov. V svojem filmu, ki mu je za podlogo izbral Aškerčevo balado o uporu kme-tov na Mehovskem gradu, je Mirko Grobler sku-šal oživetiti spomenike, ki so ostali iz časa kmeč-kih puntov in ki kakorkoli spominjajo na to ve-liko obdobje v naši zgodovini. To vsekakor ni bila lahka naloga, vendar sta jo Grobler in sne-malec Rudi Vavpotič zadovoljivo in zanimivo rešila. Glasbo za ta film je napisal Marijan Ko-zina.

V naše pokrajinske lepote in značilnosti je zopet posegla roka dveh filmskih ustvarjalcev, ki delata že ves čas skupaj in ki ju moramo šteti za pionirja slovenskega filma. To sta Milka in Metod Badjura. Po »Lipicancih« in »Beli krajini« sta sedaj prenesla na filmski trak okolje, v ka-terem žive in ustvarjajo svetovno znani kroparski

Iz filma »Slovo Andreja Vitužnika«: Krst mladega splavarja

kovači. Kovani železni izdelki iz Kroke so znani po vsem svetu. Bil je zadnji čas, da ohranimo na filmskem traku sliko nekdanjih kroparskih ko-vačij in vigenjcev, v katerih so nastajale lepe umetnine mojstrov iz Kroke. Tudi film o Kropi in kroparskih kovačih se depo uvršča v filmsko solidna dela Milke in Metoda Badjura, ki sodita med najbolj samonikle slovenske filmske ustvar-jalce.

Ze smo v novem letu in novo leto prinaša, kajpak, nove načrte. Predvsem je začel »Triglav film« realizirati svoje načrte v igranem filmu. Režiser František Čap, češki rojak, ki že dve leti živi pri nas v Ljubljani in je uspel posebno s filmsko veseloigro »Vesna«, režira film »Krvava reka«, ki zajema svojo zgodbo in dejanje iz časa naše narodnoosvobodilne vojne. Njegovi glavni igralci so Stane Sever, Julka Staričeva in Franeek Trefalt. S pripravi za snemanje pa je začel tudi France Kosmač, ki bo režiral drugi film iz časa narodnoosvobodilne vojne »Kurir«. Za ta film je napisal scenarij Matej Bor, naš znani par-tizanski pesnik. Igralcev še ni izbral do konca. Vendar bodo v glavnem igrali ljudje, ki še niso stali pred filmsko kamero. Dejanje se bo odigra-valo nekje na Primorskem in se naslanja na Bo-rovo »Balado o kurirju«.

Slovenski filmski delavci so samoiniciativno obnovili nekdanj močno priljubljen »Obzornik«. V prvo »številko« tega kratkega reportažnega filma so uvrstili prikaz primorskih krajev, ki so bili končno priključeni k Jugoslaviji, obisk v no-vi palači poste in telefona v Ljubljani, obisk pri slovitem slovenskem slikarju Tratniku in kratke novice iz domačega filmskega sveta. Tako se v »Novem obzorniku« tradicija nekdanjega nada-ljuje, kar je vzbudilo pri ljubiteljih filma v Slo-veniji lep odmev.

Ljubljana je zadnje dni februarja doživela zopet premiero jugoslovanskega filma. Tokrat je bil to film »Ešalon dr. M« mladega beograjskega podjetja srbskih filmskih delavcev UFUS. Film, ki ga je režiral Žika Mitrović in je poln nape-tega dogajanja ter dinamike, je ljubljanska pu-blika sprejela z odobravanjem in priznanjem glavnim igralcem ter režiserju, ki so se premiere udeležili. V filmu igrajo glavne vloge v svetu precej dobro poznana Nadja Poderegin, srbski igralec Severin Bijelić in prvak makedonskega gledališča v Skoplju Ilija Džuvalekovski.

Vitko Musek

Iz filma »Slovo Andreja Vitužnika«: Andrej Vitužnik (Stane Sever) in mladi splavar

PO DOMAČI

Solčava, leži v osrčju savinjskih gora. Leta 1944 jo je okupator do tal požgal in pobil nad 70 njenih prebivalcev. Zdaj je vasica obnovljena, zgrajen je tudi lep nov hotel za izletnike in turiste, ki jih je vsako leto več

Bovec, najmlajše slovensko mesto (proglášeno za mesto leta 1952) leži pod strmim pobočjem Kaninskega pogorja na najvišji vzpetini prostrane Bovške kotline, skozi katero šumi med belimi prodovi sinja Soča. V prvi svetovni vojni so bili hudi boji na Rombonu nad Bovcem, nekaj časa je tekla fronta tik Boveca

Sedem velikih razstav bo letos v Ljubljani. Prvo bodo odprli v juniju — mednarodno razstavo lesa. Poleti ji bo sledila turistična razstava, nato bosta mednarodna razstava embalaže in mednarodna vinska razstava. V jeseni bo obrtniški velesejem, jugoslovanska razstava usnja z mednarodnim sodelovanjem, v novembru pa mednarodna razstava radia in telekomunikacij.

V Kostrivnici so dobili vodovod, ki so ga res potrebovali. Največ zasluge pri tem ima okrajni ljudski odbor v Celju, ki je Kostrivničanom izpolnil davno željo in nujno potrebo, za katero pa niso v predvojni Jugoslaviji našli razumevanja. Lani je Kostrivnica dobila tudi elektriko, letos pa bodo napeljali elektriko še v več okoliških vasi.

Ustanovljena je Zveza zadružnih hranilnic in posojilnic za Slovenijo. V Zvezo se je vključilo 6 zadružnih hranilnic in posojilnic, ki so bile ustanovljene konec leta 1954 in v začetku leta 1955. Nadaljnjih 6 hranilnic pa bo začelo v kratkem poslovati.

Prva tovarna vseh vrst mešanih gnojil v Jugoslaviji bo začela obratovati v Rušah pri Mariboru. Uredila jo bo tovarna dušika v Kušah.

Inozemski turizem v 1954. letu. Takole so prihajali k nam v posameznih letih: 1952. leta 30.000, 1953. leta 59.000, 1954. leta pa že 72.000 oseb iz zunanjih držav. Od skupnega števila znaša to 16,2%. Turistični vestnik št. 1-1955 ugotavlja, da smo lani presegli najmočnejše turistično leto 1938, saj je bilo lani v Sloveniji 150.000 nočitev od strani inozemcev. Po poročilu Turistične zveze Jugoslavije pa pričakujemo letos še več inozemcev, in sicer bo Jugoslavijo obiskalo 360.000 inozemskih gostov. Vsekakor srčno želimo, da bi bilo med njimi kar največ naših rojakov!

Prva tovarna usnja v Črni gori je začela obratovati v Ivanjgradu. Tovarna ima bogato živinorejsko zaledje in bo imela dovolj surovin.

Obmejna vasica Čepinci v Prekmurju lepo napreduje. Kmetijska zadruga si je lani uredila na 7 ha zemlje lep mlad nasad breskev in jablan, ki sodi med prve v Prekmurju in bo letos dal že prve sadove. Šalovska občina, kamor spadajo Čepinci, je lani dogradila največji zadružni dom v Prekmurju. V občini so lani popravili več mostov, v Čepincih pa zgradili novega. Pri delih so vaščani pridno pomagali.

V Naklem pri Kranju so nedavno dogradili in tudi že slovesno odprli nov kulturni dom, ki je eden najlepših na Gorenjskem.

Diplomanti visokih šol. Društvo visokošolskih profesorjev je lani izdalo poročilo, iz katerega je razvidno, koliko diplomantov je imela ljubljanska univerza od njene ustanovitve. Od 1919. oziroma 1920. leta do vključno šolskega leta 1953 je diplomiralo 5438 slušateljev, od tega do 1944. leta 3205, od osvoboditve do 1953. leta pa 2233 slušateljev. V osmih letih po osvoboditvi smo dobili 460 mladih zdravnikov ter 227 ekonomistov, ki so doštudirali na novih fakultetah. Zelo močno se je dvignilo število tehni-

DEŽELI...

kov, saj smo dobili kar 712 inženirjev, v stari Jugoslaviji pa je diplomiralo v vseh dvajsetih letih 753 slušateljev.

24.000 kg rib so lani ujeli ljubljanski ribiči. Tako je bil lanski plen za 1241 kg bogatejši kakor predlanski. Med ujetimi ribami so na prvem mestu postrvi, na drugem lipani in na tretjem šuške.

Novo moderno kliniko so svečano odprli v Beogradu. Nova klinika nosi ime Borisa Kidriča in je v sestavi tretjega doma ljudskega zdravja v Beogradu, ki ima še protituberkulozni in dečji dispanzer, šolsko polikliniko ter posvetovalnico za matere, otroke in noseče žene.

Koliko naselij je pri nas elektrificiranih? Inž. Vekoslav Korošec je objavil v Gospodarskem koledarju članek o elektrifikaciji podeželja. Iz članka je razvidno, da imamo v Sloveniji 5974 naselij, od teh pa je 4042 elektrificiranih ali 67,7%. V 1951. letu je bilo 7519 odjemalcev poljedelskih strojev, v letu 1953 pa 9558. Električna torej za enkrat še ni napeljana do najbolj oddaljenih naselij. Kar smešno pa se sliši, da je n. pr. kraj pri Mariboru vse do konca prejšnje vojne uporabljal leščerbo...

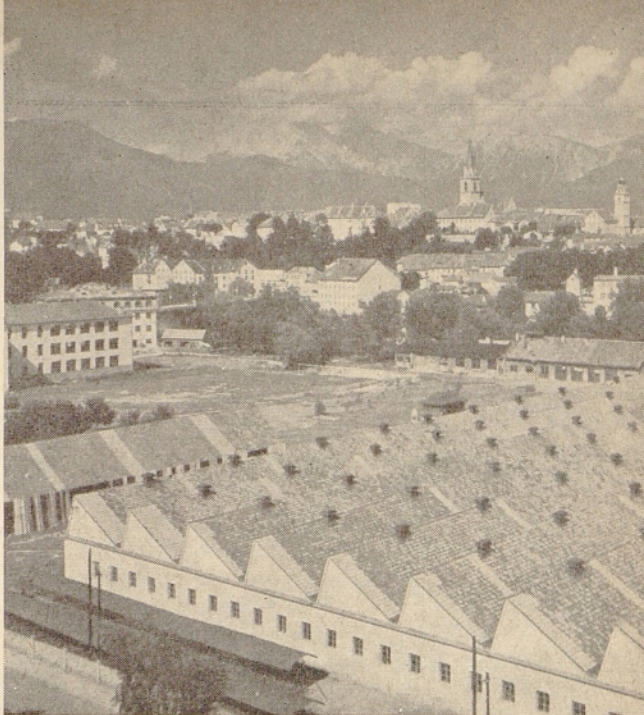
Pri Zerovčevih v Oseku na Primorskem so imeli v hiši rojstvo in smrt. Sinu Mirkotu je žena Ivanka povila tretjega krepkega sina. 24. februarja pa je po večmesečnem bolehanju umrl 85-letni poglavar družine Matija Badalič, ki so ga vsi poznali in imeli radi zaradi njegovega vedrega značaja. Pokojnik ima v Argentini sina Izidorja ter več nečakov in nečakinj.

Predsednik Jugoslavije maršal Tito je botroval petnajstemu otroku pastirja Jegliča iz Čenjnice pri Tuhinju. Visokega botra je zastopal zvezni ljudski poslanec in glavni urednik »Rodne grude« Tomo Brejc, ki je staršem čestital in jim izročil maršalova darila. Najmlajša potomka številne Jegličeve družine, krepka, ljubka deklica, je dobila ime Marjetica.

Študentovski domovi pod Rožnikom so nove moderne stanovanjske zgradbe, kjer stanuje že na stotine ljubljanskih visokošolcev. Z gradnjo še nadaljujejo. V začetku marca je študentovska organizacija objavila, da so pred vojno imeli študenti na razpolago v nekaterih domovih 385 mest, zdaj pa 1485, ko bo pa študentovsko naselje dograjeno, bo na razpolago 2200 mest oziroma postelj. Od predvojnega števila je sedaj na visokih šolah v Ljubljani nad 4000 študentov več.

Zdravstveni teden v Beli krajini je bil konec marca in v začetku aprila. To lepo zamisel Sveta za zdravstvo je izvedel Centralni higienški zavod in v enem tednu so zdravniki specialisti pregledali prebivalstvo, med katerimi je bilo tudi 3600 otrok. Ta neposredna pomoč je zelo učinkovita in s tem smo se oddolžili prebivalcem Bele krajine za pomoč, ki so jo nudili partizanom med osvobodilno vojno.

Svetovni kongres graditeljev ladij bo letos v decembru v Opatiji, kakor sta se z jugoslovanskimi strokovnjaki dogovorila predstavnika svetovnega inštituta za gradnjo morskih ladij Doeworth in Calber.

Kranj, glavno mesto ponosne Gorenjske, ki ima 6000 prebivalcev, leži ob Savi in Kokri, obdano od mogočnih vrhov Savinjskih Alp, Karavank in Julijskih Alp. Kranj je prastaro mesto. Skozi vodi cesta na Bled in Jesenice. V zadnjih desetletjih se je v mestu zelo razvila industrija lesa, usnja, tekstilij, gumijevih in mehaničnih izdelkov. V Kranju je pokopan pesnik France Prešeren. Mesto, ki se ponaša z najstarejšo slovensko gimnazijo in tekstilno šolo, je znano po svojih delavskih stavkah za doseg socialnih in političnih pravic v času stare Jugoslavije. Ko so Gorenjsko okupirali Nemci, so Kranjčani množično odhajali v partizane. O hudi borbi Kranjske čete na Lomu pod Storžičem 5. avgusta 1941 priča lep spomenik

Nova Stifta leži ob izviru Drete in spada pod občino Gornji grad. Ime vasi je nemškega izvora iz srede 16. stoletja, ko je tu nastala božja pot. V prejšnjih časih je bila vasica precej zaostala in je šele po osvoboditvi dobila elektriko. V vasi je šola, knjižnica in kulturno društvo. Dobro deluje tudi kmetijska zadruga, ki si je zgradila lep zadrugi dom

SAMORASTNIKI

(Nadaljevanje)

Meta je čez nekaj tednov, ko so se ji zacelile roke, odšla služiti v samoto kraj Drave, od koder se je vrnila v materino bajto roditi — sina. Rada bi mu dala očetovo ime, toda duhovnik ni dovolil, da bi se obnavljal kakršen koli spomin na Karnice. Otrok je dobil ime — Gal.

Po porodu je pustila Meta tri tedne starega otroka svoji materi ter je odšla služiti na pliberško stran, skoraj štiri ure hoda daleč; v bližini se je zaradi zamere na Karnicah nihče ni upal vzeti v službo, njej pa je bila ta oddaljenost prav dobrodošla, ker se je izognila karniškemuj zajedanju in hudim jezikom. Zvezo z Ožbejem si je morala s silo iztrgati iz srca.

Ko je bila vsa zadeva že pozabljena, se je Meta čez dve leti nenadoma vrnila iz službe k materi in preden je soseska razrešila pravi vzrok te nenavadne vrnitve, je Meta izlegla drugega pankrta. Za očeta pa je pri krstu napovedala — karniškega Ožbeja.

To je bilo huje, kakor da bi udarilo iz jasnega. Nihče ni slutil, da je med Ožbejem in med Meto še kaj, niti stara Hudabivka ne. V zadnjih dveh letih je bila Meta samo enkrat, in sicer o novem letu doma in tudi takrat komaj en dan in eno noč. Tudi tega drugega fanta duhovnik ni dovolil krstiti za Ožbeja, kakor je Meta želela, temveč mu je dal svoje posebno ime: Gaber.

Stari Karničnik je v svoji jezi spet do nezvesti pretepel Ožbeja, nakar je ta za nekaj dni izginil od hiše. Ko se je vrnil, je bil tako hudo pijan, kakor prvič. Karničnik je v svoji razburjenosti tekkel do hudabivške bajte, da se tam znosi nad Meto, ali stara Hudabivka mu je pred nosom zaprla vrata, da je mož mogel le zunaj okrog bajte razsajati.

Ko se je pa Meta spet hotela vrniti v službo, jo je zgodaj zjutraj prišel iskat birič iz Doberlevesi in jo odgnal na graščino. Vedela ni, kaj to pomeni, in je polna črnih slutenj šla z biričem kakor vsak, ki je bil takrat ali pa danes iznenada poklican na graščino.

Tam so jo sprejeli gospodje in stari Karničnik ter jo začeli stiskati, naj se odpove razmerju z Ožbejem.

»Vidiš, Meta,« ji je zlepa prigovarjal graščinski gospod. »Sama veš, da ta zveza nima nobenih koristi zate. Karničnikovi hiši in tebi sami je v največjo sramoto, vsej soseski pa v pohujšanje. Odpovej se tej ljubezni pred nami, pred Bogom in človeškimi postavami. Tako bo najboljše zate.«

Meta je bila v zadregi. Ni se mogla znajti, kaj tiči za tem in ni nič odgovorila.

Graščinski gospod pa je nadaljeval:

»Ne smeš si namreč misliti, da bi se kdaj koli mogla poročiti s karniškim sinom, najmanj pa smeš upati, da bi kdaj postala Karničnica. Oče Karničnik ne bo tega nikoli dovolil...«

»Nikoli. Rajši razdedinim sina,« je srepo poudaril Karničnik in se od komaj zatajevane jeze obrnil v stran, ko mu je Meta skušala vloviti oči. Mlada sirota še ni imela dvajset let in je v svoji neizkušenosti in dobroti še zmeraj mislila, da ima srd tega zakrknjenega človeka svoje meje.

Takrat se je ojunčila in rekla:

»Meni Karnice še na misel ne pridejo. Čez naju oba je prišlo, da še vedela nisva, kako. Meni je danes poglavitno samo to, da je Ožbej oče mojih dveh otrok, ki imata pravico do očeta, in da mi je Ožbej najbližji človek na svetu in da ga imam rada...«

Ravno tega pa bi Meta ne smela izpovedati, kajti takoj se je veter obrnil.

»Ravno to ni dovoljeno in to si moraš izbiti iz glave. Zakaj si nalagaš težave na mlado glavo, ko ne more biti kruha iz te moke?« Gospodov glas je bil trd in pogled hud. »Daj si dopovedati in če bomo videli, da si pametna, bo tudi Karničnik storil svoje. — Koliko ste namenili doslej za ta dva pankrta — Karničnik?«

»Vsakemu trideset rajniš, vsakemu pa dam po petdeset, ako deklina obljubi, da bo odslej pustila našo hišo pri miru. Vsakemu po petdeset rajniš, da nihče ne bo mogel Karnic osirati...«

»Meta, po petdeset rajniš. Ali ni to več kot dobrotljivost? Še otroci trdnih hiš nimajo danes takih dot.«

Meti je začelo zapirati sapo, zato se je hitro odločila:

»Karnic se lahko odpovem, ker nanje še misliti nisem utegnila, če pa se odpovem

Ožbeju, se mi zdi, kot da bi zatajila svoja dva otroka...«

»Torej ne?«

»Ne! Rajši se odpovem denarju, naj ga Karničnik kar sam ima.«

Če bi ne bilo na graščini, bi se bil Karničnik kar na mestu znesel nad predrzno deklino; tu pa so bili gospod sodnik. Graščinski gospod je zarjul:

»Premisli pankrtnica, kaj govoriš! Če se temu pohujšanju ne moreš odpovedati zlepa, se mu boš pa zgrda. Lahko te izženemo, lahko te zapremo, lahko te damo tudi na natezalnico, da boš za vse večne čase pomnila. Ali se odpoveš, ali ne?«

»Temu, kar ni moje, se odpovem, temu pa, kar je moje, se ne odpovem...«

Zdaj so gospoda sprevideli, da je vsako siljenje zastoj; zato so sklenili, da jo dajo na stol. Takrat so v Doberlivesi na graščini še topli.

Birič je zgrabil Meto in jo na zobe porinil na pripravljeni mučeniški stol.

»Če boš močna, te ne privežem, če boš slaba, te moram privezati,« jo je vprašal birič.

»Skušala bom biti močna,« je odgovorila Meta. Čula je že praviti, da tepejo na graščini kakor nanese kazen, po petnajst, po petindvajset udarcev; pri petdesetih udarcih da se po navadi pričinja nezavest. Meta se je vdala z zavestjo, da trpi po nedolžnem in to ji je dajalo dovolj moči. Oklenila se je stola z obema rokama in stisnila zobe, da bi lažje prenesla. Ko pa je čutila, da ji birič viha krilo na hrbet, jo je stresla groznica:

»Ali morate po golem telesu?«

»Kako pa, grlica nedolžna,« je robato odvrnil birič in ji s plosko roko pritisnil nago zadnjico na les, da jo je zazeblo pri srcu.

Meta je že nekaj časa ležala pripravljena na stolu, a martra se še zmeraj ni začela. Kaj čakajo? je srepo vlekla sapo k sebi. Po tej sodbi, ki je bila zadnja v doberliveški graščini, pa ljudje še dolgo niso mogli pozabiti, kako so se gospoda zagledali v prelestno Metino telo; nikdar baje še niso videli tako lepo oblikovanih nog, tako bele kože in tako zapeljivega čara. Gospoda se dolgo niso mogli zdramiti iz strmenja nad to deviško zapeljivostjo, ki je ležala stegnjena pred njimi; le Karničnik se je sovražno obrnil stran.

»Začni, birič,« je naposled ukazal poglaviti gospod, ko je prišel k sebi.

Birič je začel mazati z močno leskovo palico; pri vsakem udarcu je nekoliko za-

Maksim Gaspari: K mlinu

tegnil in po vsakem udarcu je nekoliko premolknil:⁸ ko je prvič primazal, se je zdelo, da se je palica prijala Metinega telesa in da ga vleče kvišku, pri drugem udarcu in pri tretjem se je videlo le še nalahno drgetanje mesa in kože, pri naslednjih udarcih pa je bila golota že bolj podobna komaj vidno kipečemu testu. Do petnajstih udarcev se ni izvil iz Mete še noben vzdih.

Tedaj je graščinski gospod ustavil biriča.

»Meta, ali se zdaj odpoveš?«

Ne da bi jih pogledala, je iztegnila od sebe svoji roki, jih pomolila pred stol, da so se videle zaceljene brazgotine njenih ožganih dlani, ter rekla z glasom, ki je razodeval njeno trpečo, a odločno dušo:

»Kako bi zatajila to, za kar sem že kri prelivala...«

»Namaži jih še petnajst,« je velel biriču graščinski gospod.

Birič je narezal še petnajst udarcev.

Ti udarci je niso mogli niti toliko omehčati, da bi se spustila v bolešni jok, kakor so njeni mučitelji pričakovali. Meta ni hotela tem trinogom pokazati, kako trpi; toda, kar je zatajila s samopremagovanjem občutkov, to je priznalo njeno telo, ki se je po slehernem novem udarcu začelo bolešno previjati. Njena zadnjica je bila že prekrižana z debelimi, marogastimi klobasami, iz

⁸ Prekinil.

katerih je tam, kjer so se križale, brizgala prva kri. Meta je že drgetala od bolečine in iz ust ji je vrelo neko krčevito grgranje...

»Trideset,« je naštel birič.

Gračšinski gospod se je nizko sklonil k Meti in pobaral:

»Trdovratnica, ali si si premislila?«

»Jaz si nimam nič premišljevali. Ubijte me — ...«

V tem kriku je bila obtožba, stud, izraz boleti, sramote, gneva in zaničevanja, samo prošnja ne.

To je gospodo še bolj razsrdilo.

»Petdeset,« je zavpil gospod.

Birič pa, ki se ni več zanesel, da bo Meta prenesla še nadaljnjih dvajset udarcev po isti plati, je predlagal, naj ji slečejo moderc, da jo pretepe po golem hrbtu in križu. Gospoda pa se niso hoteli plesti s prekladanjem mučenice niti gledati njenih oči; birič je moral še teh dvajset udarcev nacediti po spodnjem telesu.

Pravijo sicer, da se je Meta začela biriču smiliti, pa je zaradi tega prizanesljiveje mazal in skušal udarjati tja, kamor prej še ni dosegel; toda kljub temu je bila Meta že skoraj na koncu svojih moči. Prejšnje sunkovito grgranje se je bilo spremenilo v priдушeno, zmeraj bolj globoko, bolj onemoglo hropenje...

Birič je po petdesetem udarcu vrgel palico na tla in se vprašujoče ozrl po svojih predstojnikih.

»Meta, ali se boš zdaj odpovedala?« so gospoda poslednjič pobarali, pa tudi zdaj niso dobili drugega odgovora, kakor:

»Končajte me...«

Vprašujoče so se ozrli na Karničnika, ki se ves čas ni ganil z mesta.

»Kaj naj storimo s tako trdovratnico?«

»Tepite jo... tepite jo naprej!« je zalajal mož.

Toda gospodje so bili pametnejši od njega in so videli, da ne morejo s tem nič doseči. Birič je prinesel veliko mokro plahoto, v katero je zavil Metine razbite ude, ter jo položil na široko klop v pisarni. Kakor hitro se je pa spet Meta dobro zavedela, se ji je srce napolnilo z nepopisnim studom in sovraštvom do te skurne hiše in do vsega, kar jo je obdajalo. Vstala je po sili, četudi z velikim samopremagovanjem in se takoj napotila proti domu k materi. Ali ji je samopremagovanje vlilo to moč, da ni odšla osramočena, kakor so po navadi bežale iz graščine take grešnice, pač pa samozavestno in prezirno skozi Doberloves? Vsi, ki so jo videli, so se ji čudili.

Gračšinski gospod, ki je dal Meto pretepati, je po končanem prizoru rekel Karničniku:

»Po mojih mislih ne more tu nihče preložiti. Ljubezen, ki prenaša take muke, je pregloboko zakoreninjena, da bi jo kdor koli mogel izruvati.«

Karničnik pa je odvrnil:

»Jaz jo bom.« —

Meta se je s težavo zavlekla k materi in je teden dni preihtela v bajti. Medtem ji je mati toliko pocelila rane, da se je mogla spet odpraviti v službo — to pot nekam pod Peco. Mati je obdržala v bajti Gala in Gabra in življenje je spet teklo svojo pot.

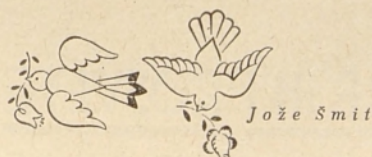
Karnice so z vsemi sredstvi skušale razbiti zvezo med Ožbejem in Meto. Ker zgrda ni šlo, je hotel Karničnik doseči pri Ožbeju zlepa.

»Ožbej, sin! Ti veš, da si od našega rodu določen, da po moji smrti vodiš Karnice. Pot pa, po kateri morajo Karnice hoditi, ni tako lahka. Pomisli nazaj in videl boš, da živi na Karnicah naš rod, odkar se v Doberlovesi vodijo gruntne bukve. Naši pradedje so ta svet izkrčili, si postavili tu gori ognjišče, od tod so razširili svojino dol do doline in gor do vrha Obirja. Zato je bil potreben stoletni boj. Ogromni naorani robovi naših brežnih njiv pričajo o tem, kolikokrat je bilo treba iti za merjascem, koliko oplazov je bilo potrebno razkopati, preden so se mogle Karnice postaviti na tako trdno podlago, na kakršni stojijo sedaj. — Tisti, ki nam zavidajo, nas potuhitano opravljajo, češ da je v starih časih neki Karničnik ubil svojega soseda na Malih Karnicah, da je mogel združiti oba grunta v Velike Karnice, kakršne so sedaj. Jaz ne vem, če je to resnica ali laž, toda če se je resnično zgodilo, je bilo Karnicam v korist. Če hočeš kraljevati, moraš iti brezobzirno svojo pot! — — Tisti, ki se nas boje, nas imajo za trdosrčneže, za samobučneže. Dobro! Taki smo, kakršni smo in kakršni morajo biti tisti, ki

Rojaki, pozor!

Vse čekovne naročnine za »Rodno grudo« in »Izseljenski koledar« pošiljajte direktno upravi »Rodne grude« ali Slovenski izseljenski matici v Ljubljani, Cankarjeva 5/1, ne pa na naslove posameznih članov Slovenske izseljenske matice, ker nam s tem otežkočate poslovanje.

Vse dehti

*Vse, vse dehti,
roža, srce in zrak,
bel je ko cvet oblak,
bele so moje poti.*

*Bele so moje poti,
sredi med vrta gredo,
sežem med veje z roko,
cvet mi pod njo zadrhti.*

*Pa se nanjo ospe
slutnja bodočih plodov,
pa se vrnem domov,
mislim nate, dekle.*

hočejo živeti na Karnicah. Zato smo naše ognjišče ohranili do današnjega dne, zato nismo nikoli pred nikomur snemali klobuka, razen pred duhovno in posvetno gospo — — — Zdaj ko naš rod lahko samozavestno zre raz Karnic po Podjuni, zdaj prideš ti, Ožbej, in mi začneš delati zgago. Ženiti se hočeš, kakor se na Karnicah doslej še nihče ni ženil. Moram ti povedati, da ne gre za posteljo, gre za Karnice! Karnice potrebujejo gospodinjo, ki so našega duha, ki Karnice razumejo, ki čutijo v sebi to, kar čutijo vse Karnice, vsaka brazda, vsaka globača, vse sleme... Tega duha pa Hudabivniki nimajo in ne morejo imeti. Ta rod — hudabivški se plazijo po globačah, kot da bi se črvi plazili; nakapljali se je iz nešteti postelj, suženjski je in ne zna nositi glave pokonci. Hudabivniki niso za Karnice...«

Karničnikov glas je bil proti koncu skoraj rahel; poznalo se mu je, da govori z globokim občutkom. Njegov sin je mislil, da je prišel čas, ko lahko odkritosrčno govori z očetom.

»Hudobivška Meta je bila mlada in mislim, da bi se privadila na Karnice in na Karničnike. Vi tudi sami veste, da na Kar-

nicah že dolgo ni bilo tako pridne iberžnice, kot je bila Meta.«

»Ali je tako težko razumeti, kar sem ti ravnokar razlagal? Ali je tako težko razumeti, da hudabivška žvot⁹ ne spada na Karnice? Ne toliko zaradi tega, ker bi ji moral za balo še spodnjo janko kupiti. To navsezadnje ni odločilno. Odločilno je, da je taki žvoti tuje naše hotenje. Meta bi se v naš nagon ne mogla vživeti. Njena kri ni in ni za Karnice. Ožbej! — —«

Skoraj proseče je izzvenel Karničnikov glas. Sinu se je zdelo, da razkriva oče neko doslej še nepoznano nežnost. Zato je tudi on hitro razkril svoje srce:

»Oče, meni se zdi, da bi bil srečen le z Meto, Meta pa z menoj. Že dvojce otrok imava, ker se je tako zgodilo. Jaz bi bil rad srečen, ali s svojo srečo bi ne bil rad na poti sreči Karnic. Če mi dovolite vzeti Meto, se Karnicam odpovem; dajte jih Volbenku, mojemu bratu, meni pa prepustite bajto na Malih Karnicah ali pa bajto na Pušči, če ne gre drugače, pa vsaj v dosmrtni užitek. —«

⁹ Pleme, rod.

(Dalje prihodnjič)

Na gredah SLOVENSKE KULTURE IN PROSVETE

DRUŠTVA »SVOBODE« SO POČASTILA
50-LETNICO »LJUDSKEGA ODRA« V TRSTU

Dne 15. marca je bila v Ljubljani slavnostna seja Zveze delavskih prosvetnih društev »Svoboda« in Ljudske prosvete Slovenije v počastitev 50. obletnice ustanovitve Delavskega izobraževalnega društva in poznejše Zveze delavskih prosvetnih društev »Ljudski oder« v Trstu. Na seji je govoril ustanovitelj »Ljudskega odra«, sedanjí predsednik Zveze delavskih društev »Svoboda« in predsednik Slovenske izseljske matice Ivan Regent. Govornik je na kratko orisal zgodovino »Ljudskega odra« in povedal, da so Delavsko izobraževalno društvo »Ljudski oder« ustanovili sami navadni delavci in se je razvilo v prvo slovensko ljudsko univerzo. S svojimi lastnimi sredstvi si je društvo osnovalo knjižnico, ki se je še spopolnila z lepim številom knjig Slovenske matice. Ta knjižnica je kmalu narasla v največjo slovensko ljudsko knjižnico na Primorskem in je imela leta 1919 tudi dve potovalni knjižnici. Istega leta je imel »Ljudski oder« še 64 podružnic po vsej Primorski in enako število predavateljskih odsekov, pevskih zborov, dramskih družin, knjižnic itd. V nekaterih krajih so imeli tudi lepe kulturne domove. Društvo so takrat podpirale tržaške delavske konsumne zadruge, od leta 1922 do 1925 pa je italijanski fašizem vso to veliko kulturno zgradbo tržaškega primorskega delavstva uničil, požgal in razbil tako, da od vsega inventarja ni ničesar ostalo.

»Delo »Ljudskega odra,« je naglasil Ivan Regent, »nadaljujemo danes v naših »Svobodah« in v prosvetnih društvih, združenih v Ljudski prosveti. Prav tako kakor takrat »Ljudski oder« morajo tudi danes »Svobode« in druga prosvetna društva stremeti za tem, da bi delavci in vsi naši delovni ljudje dosegli višjo stopnjo znanja.«

KNJIZNI DAR PREŠERNOVE DRUŽBE

Prešernova družba bo letos izdala naslednje knjige: Koledar za leto 1956 s pestro in zanimivo vsebino, roman Ivana Potrča »Zločin«, povest Vekoslava Kaleba »Čar prašine«, mladinsko povest Antona Ingoliča »Dete z dvema imenom« ter poljudno znanstveno delo znanega pedagoga Gustava Šiliha »Vzgoja naših otrok«. Vseh teh pet lepih knjig bodo dobili naročniki za malenkostno naročnino — 300 dinarjev. Knjige Prešernove družbe so danes najbolj priljubljeno čtivo v Sloveniji, saj skoraj ni hiše ne v mestih in ne v vaseh, kjer bi ne bilo naročnikov te popularne ljudske založbe.

60-LETNICO SLOVENSKE MODERNE,

ene najpomembnejših literarnih smeri in obdobja slovenske kulturne preteklosti bo letos praznovala Slovenija. Poklonila se bo spominu svojih najpomembnejših pesnikov: Zupančiča,

Ketteja in Murna ter pisatelja Ivana Cankarja. Spominska prireditve bo v aprilu in bo uvod v veliko proslavo 10-letnice osvoboditve. S tem v zvezi bodo staro cukrarno v Ljubljani, kjer so nekoč stanovali najpomembnejši člani slovenske moderne, preuredili v lep delavski dom, ki bo imel svojo knjižnico, čitalnico, dvorano za prireditve in delavsko kuhinjo. Soba, v kateri sta umrla pesnika Kette in Murn, bo preurejena v muzej. Nad vhom v stavbo pa bo vzdana spominska plošča. V počastitev te obletnice bodo prirejene tudi glasbene prireditve po večjih mestih in industrijskih krajih v Sloveniji. Likovni umetniki pa bodo odprli dve veliki razstavi del slikarjev in kiparjev moderne smeri.

VELIKO PRAZNOVANJE DELAVSKE MLADINE

bo 21. in 22. maja v Kranju. V teh dneh se bodo v Kranju zbrali mladi delavci iz vse Slovenije in slovesno proslavili 10-letnico osvoboditve.

FRANCE MAGAJNA 60-LETNIK

Veseli in gostoljubni Kraševci France Magajna je nedavno praznoval 60-letnico. Rojaki ga dobro poznajo, če ne osebno, pa prav gotovo po njegovih številnih dopisih, ki jih je objavljval v ameriških slovenskih listih, predvsem v »Glasu naroda«. France se je rodil v Gornjih Vremah na Primorskem 4. marca 1895. Bil je kmet in je po mnogih doživetjih v svetu ostal zvest svoji zemlji. 18 let je bil star, ko je odšel v Ameriko, kjer je delal v premogokopih. V prostem času je pa veliko bral. Dopisi Trbovčevega Toneta so mu bili tako všeč, da je še sam prijel za pero. Sam pravi, da je bil najlepši dan njegovega življenja, ko je bil v »Glasu naroda« objavljen njegov prvi prispevek. Potem je začel pisati »na debelo«. Lotil se je tudi člankov in pesmic, kar pa je kmalu opustil in ostal pri zgodbah, ki so vse prepletene s šegavostjo in humorjem. Ko se je priučil angleščini, je tudi veliko prevajal, kar dela še danes, ko že vrsto let živi spet v svojih rojstnih Vremah, kjer obdeluje zemljo na svoji kmetiji, ki služi za zgled vsej okolici. France Magajna je zgleđen kmetovalec, v zadnjih letih je napisal šest člankov v razne strokovne liste, obenem pa piše svoje šegave zgodbe v razne domače liste in druge publikacije. Nekaj svojih zgodb je izdal tudi v knjigi pod naslovom »Zalostne zgodbe o veselih Kraševcih«, ki jo je založila Primorska založba v Kopru. France Magajna praznuje svoj življenjski jubilej poln vedrine in zdravja. Da bi takšen ostal še dolga leta in bi še mnogo veselega in poučnega napisal, mu želijo številni prijatelji in znanci v domovini in prav gotovo tudi vsi znanci in prijatelji širom po svetu, ki ga poznajo osebno ali pa le po njegovih zgodbah.

Zbirajmo gradivo za zgodovino naših izseljencev

Ena od važnih nalog Slovenske izseljenske matice v Ljubljani je, da zbira gradivo za zgodovino našega izseljenstva. Zgodovina naših izseljencev je bogata in pestra. Potrebno je samo zbrati podatke za sestavo primerne delo o njihovem življenju in udejstvovanju. To gradivo bo treba poiskati povsod, kjer živijo naši rojaki — v državah Zahodne Evrope, Avstriji, Egiptu, v afriških in avstralskih deželah, predvsem pa v Združenih državah severne Amerike, v Kanadi in v južnoameriških republikah. Največ bo mogoče dobiti takega gradiva med našimi izseljenci v Severni Ameriki, kjer jih je največ ter imajo najbolj razvito družbeno, društveno, gospodarsko, politično in kulturno-umetniško življenje ter udejstvovanje.

Če se ozremo kot primer samo na Združene države, lahko vidimo, koliko bo še dela, preden bomo imeli potrebno gradivo popolno. O življenju ameriških Slovencev je bilo napisanih že več knjig, kakor n. pr.: Jože Zavertnik, Ameriški Slovenci; Rev. Junij Trunk, Amerika in Amerikanci; Anton Kristan, V Ameriko in po Ameriki; Jakac-Jarc, Odmevi rdeče zemlje; Frank Javh-Kern, Spomini ob 30-letnici prihoda v Ameriko; Rev. J. Trunk, Spomini itd. Iz Južne Amerike poznam knjigo J. M. Jugga »Izseljenec«, ki je izšla l. 1930 v Buenos Airesu. Tudi mnoga dela Louisa Adamiča govorijo o življenju naših in drugih izseljencev ter o njihovih življenjskih vprašanjih. Marsikaj je zbranega v tisku ameriških Slovencev ter v koledarjih, kjer ima zlasti Ameriški družinski koledar v 36 letnikih zbranega mnogo gradiva, ki bi sicer že morda bilo izgubljeno. Važno je tudi delo Slave Lipoglavšek-Rakovčeve »Slovenski izseljenci«, ki je izšlo v Ljubljani 1950. Tudi Slovenski izseljenski koledar in Rodna gruda sta že zbrala precej koristnih podatkov in člankov o naših izseljencih. Toda raztresenega, neobdelanega in nezbranega je še zelo mnogo gradiva.

Slovenska izseljenska matica v Ljubljani, ki ima svojo zgodovinsko sekcijo, se je že leta 1952 obrnila na mnoge rojake širom Amerike in tudi po drugih deželah s posebnimi tiskanimi dopisnicami, v katerih poziva k zbiranju gradiva in k odstopu vsega, kar je zanimivega za življenje izseljencev: slik društvenih odborov in članov, slovenskih narodnih in drugih domov ter dvoran, slovenskih cerkva, slik slovenskih naselbin, farm itd. Na te pozive je prišlo nekaj podatkov, vendar mnogo manj kakor smo pričakovali oziroma kakor je bilo želeti.

Nekateri naši rojaki so že uvideli važnost takega zbiranja. Zelo zanimiv pojav je knjiga Zgodovina naselbine Waukegan-North Chicago, ki je izšla leta 1953. Veliko so zbrali rojaki Matt Pogorelec iz Dulutha, Minn., Josip F. Durn iz Clevelanda, O., Ivan Molek ter Frank Zaitz iz Chicaga. Pokojni Erazem Gorshe iz Clevelanda je n. pr. mnogo delal na uresničitvi posebnega slovenskega narodnega muzeja v Clevelandu, kamor je n. pr. prispeval mnogo razstavnih predmetov že omenjeni Matt Pogorelec in je bila v njem svoj čas tudi razstava zbranega gradiva (glej Cankarjev glasnik, letnik VI/št. 2 in 3-1942). Kakor pa slišim, tega narodnega muzeja ni več in

se je baje že marsikaj, kar je bilo v njem — žal — porazgubilo.

Da se ameriški Slovenci zavedajo važnosti zbiranja gradiva za zgodovino naših izseljencev, je videti tudi iz uvodne besede k 1. številki Cankarjevega glasnika (15. avgusta 1937), kjer bremo naslednje besede, napisane od urednika Etbina Kristana:

»Če se ne zapiše kaj o zgodovini ameriških Slovencev, dokler še žive, ostanejo tudi oni — ne le brez zgodovine, ampak brez vsakega vidnega sledu.

Če ne zapustimo nobene sledi za seboj, smo bili res le gnoj za tujo kulturo; če pa moremo pokazati, kaj smo bili in kaj smo storili, smo bili eden od činiteljev, ki so naredili iz Amerike to, kar je.«

Te besede veljajo vsestransko za vse naše izseljence, kjer koli po svetu se nahajajo. Posebej pa veljajo še za naše izseljence v Ameriki, ki jih je največ in imajo zaradi tega tudi največ pokazati.

Pri zbiranju tega gradiva opozarjam na važnost zbiranja vseh vrst slovenskega tiska. V ZDA je izhajalo po razpoložljivih podatkih doslej že kakih 80 slovenskih listov, v Južni Ameriki pa kakih 20. Poleg tega je izšlo lepo število koledarjev, knjig, brošur, spominskih spisov itd., ki so zanimivi za zgodovino naših izseljencev. Ljubljanska Narodna in univerzitetna knjižnica ima le drobec vsega tega. Zaradi tega je treba to zbrati, da ne bodo postali naši izseljenci res samo — gnoj za tujo kulturo, ampak da bodo priznani kot činitelji, ki so pomagali pri razvoju dežel, v katerih živijo.

Glavni urednik »Rodne grude« Tomo Brejc se je v zdravilišču Laško srečal z rojakinjo Agnes Urankarjevo iz Clevelanda

Domovina

HOLANDIJA

DRUŠTVO »EDINOST« BO LETOS
PRAZNOVALO DESETLETNICO

Društvo jugoslovanskih izseljencev v Holandiji »Edinost« je imelo 16. januarja svoj letni občni zbor v Heerlenheide. Zborovalci so soglasno izvolili stari odbor, le za preglednika računov sta bila izvoljena druga člana, in sicer rojaka Šibret Franc iz Heerlenheide in Kaus Matija iz Schaesberga.

Po izvolitvi je predsednik društva Franc Anderluh povedal članom, da obstaja društvo že 10 let ter predlagal, da se ta pomembna obletnica slovesno praznuje.

Društvo je bilo ustanovljeno marca 1944 pod prvotnim imenom »Društvo svobodna Jugoslavija«. Njegov namen je bil delovati na kulturnem področju ter podpirati otroke borcev, ki so padli za svobodo Jugoslavije. Te svoje naloge je društvo tudi v precejšnji meri izpolnilo. Vse denarne prispevke in zbirke, ki so jih člani nabrali med izseljenci v Holandiji, je društvo porabilo za nakup obleke in obutve, ki so jo pošiljali vojnim sirotam v »Domu Vere Šlandrove« na Polzeli v Savinjski dolini.

Leta 1952 je društvo spremenilo svoje ime v društvo »Edinost« z istimi delovnimi nalogami. Obseg društvenega delovanja pa se je nekoliko skrčil, ker se je leta 1947 veliko članov vrnilo v domovino. Kljub temu pa društvo še vedno zelo živahno deluje med rojaki izseljenci v Holandiji na kulturnem in narodnem področju ter je v tesnih stikih s Slovensko izseljensko matico v Ljubljani. Člani z veseljem berejo list Matice »Rodno grudo«, ki jim prinaša novice od rojakov iz vsega sveta.

Program in dan proslave desetletnice društva »Edinost« še ni določen.

FRANCIJA

LEP JUBILEJ

Dne 22. februarja je praznovala v Merlebachu 79. rojstni dan vrla slovenska mati Mar-

jeta Resnik, doma iz Polšnika. Jubilantka je darovala življenje štirinajstim otrokom, od katerih jih živi še 9. Njena družina je zelo številna, saj je 52-krat stara mati in devetnajstkrat prastara mati. Zdaj živi pri svoji hčerki Franciški Vodenik v Merlebachu. Vse do zadnjega časa je bila trdnega

zdravja ter je s svojo vedrino in šaljivostjo zelo priljubljena pri starih in mladih. Zelo rada se zabava z vnučki. Kljub visokim letom še pridno pomaga hčerki pri gospodinjskih delih, poleti pa hodi nabirat z vnučki v gozd gobe in jagode.

Zavedni, dobri slovenski materi k lepemu življenjskemu jubileju iskreno čestitajo vsi znanci in prijatelji.

(Čestitkam se pridružuje tudi Slovenska izseljenska matica in uredništvo »Rodne grude« z iskreno željo, da bi rojakinja Resnikova v zdravju in sreči doživela še mnogo let.)

Alois Grčar, Merlebach

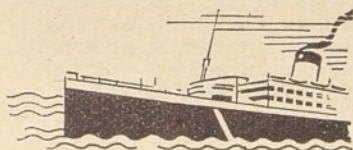
DOLGOLETNA ŽELJA SE NAM JE URESNICILA

Začeli smo prejemati pokojnino iz naše domovine in s tem se je uresničila naša dolgoletna želja. Za to smo dolžni zahvalo sedanjemu vodstvu nove Jugoslavije, našim dragim bratom in sestram, ki so se s puško v roki borili dolga 4 leta, ki so nešte-

tokrat gledali smrti v oči in nikoli niso klonili ne pred fašisti ne pred nacisti in njihovimi brezčastnimi domačimi izdajalci. Če bi bili še danes na vladi tisti, ki so med vojno in po vojni pobegnili iz domovine, bi prav gotovo mi izseljenci zastonj čakali na našo pokojnino. Res je takšno veselje med našimi ljudmi tukaj. Nekateri si kupujejo razne stvari za svoje domove, drugi zopet z denarjem, ki so ga prejeli za pokojnino, pripravljajo poročno opremo svojim otrokom. Največ pa jih je, ki hranijo denar za letošnji obisk svoje domovine. Tako pravi Berce Janez iz Vinglesa, da je res zelo hvaležen za prejeto pokojnino, ki mu bo omogočila, da bo letos po tridesetih letih lahko obiskal svojo domovino. Babič Jožef iz Lievina pa mi je naročil, naj sporočim njegovo srčno zahvalo vsem, ki so kakor koli pripomogli, da prejemo naši ljudje pokojnino iz domovine. Tomšič Alojzij iz Vinglesa pa je takole povedal: »Res pošteno popravlja nova Jugoslavija krivice, ki so nam jih prizadeli režimi stare Jugoslavije. Oba z ženo sva iskreno hvaležna za prejeto pokojnino in na veselo svidenje letos v domovini!« Potrpin Rozalija iz Sallauminesa, Sovre Anton in Gamzi Alojz iz Lievina, Špehar Franz iz Bruai en Artois so dejali, da jim je pokojnina, ki jo prejemo iz Jugoslavije, res v veliko pomoč, saj so doslej zelo težko živeli s pokojnino, ki so jo prejeli v Franciji. Pance Štefan iz Losenogova pa je pripomnil, da seveda nasprotni časopisi nič ne omenjajo o tem, da smo izseljenci začeli prejemati pokojnino iz domovine. (Res je, da so v zakonu o pokojninah še nekatere slabosti, zaradi česar so prizadeti tisti rojaki, ki nimajo 35 let službene dobe. Toda z novim zakonom o pokojninah, ki se v Jugoslaviji prav sedaj pripravlja, v katerem se predvideva znižanje delovnega staža za dosego pokojnine predvsem za rudarje, bo tudi ta pomanjkljivost odpravljena. Vemo, da prizadeti rojaki težko

na tujih tleh

čakajo, vendar apeliramo nanje, naj malo potrpijo, ker vsega naenkrat tudi pri nas ni mogoče urediti. Op. uredništva.)

Uredništvu »Rodne grude« se najlepše zahvaljujem za knjige, ki sem jih prejel kot darilo. Knjige sem prečital in nato uvrstil v knjižnico Združenja jugoslovanskih izseljencev, kjer je posebno veliko zanimanja za knjigo »Mučeniška pot k svobodi«, ki roma iz rok v roke. Težko pričakujemo vsako soboto oddajo ljubljanskega radia za izseljence, da poslušamo lepe slovenske pesmi. Najraje bi imeli, da bi bile v tednu same sobote. Po pravici vam povem, če bi vi v Ljubljani prepevali in igrali celo noč, za nas izseljence bi bilo še to premalo. Tudi ob četrtkih ne zamudimo veselih gorenjskih godcev in pevcev. Ko zadone iz radia slovenske pesmi, popolnoma pozabim, da živim daleč od svoje rojstne domovine. Mihael Oprešnik, Houdain, Francija

NOVI ČLANI »ZDRUŽENJA JUGOSLOVANOV« V SEVERNI FRANCJI

Dne 27. februarja je imelo Združenje Jugoslovancev društveni sestanek pri Zagarju v Vinglesu — to je še ena redkih slovenskih gostiln. Sestanka se je udeležilo 28 rojakov in rojakinj. Prijavilo pa se je 16 novih članov. Sestavili smo tričlanski pripravljalni odbor, v katerega so bili izvoljeni: Alojz Tomšič, Martin Gaberšek in Anton Boček. Rokaji so se zelo zanimali za letošnje kolektivno potovanje na dopust v domovino. Mnogi so tudi vpraševali, če bo spet organizirano v domovini letovanje za otroke izseljencev. Pri zadnjih društvenih volitvah smo dosegli lep uspeh. Iz okolice Lievina, Lensa in Vinglesa se je vpisalo 18 novih članov, na Bruen pa 11, člani pa se še vedno prijavljajo.

Jurij Artič, Lievin

ZDA

ZLATA POROKA

V Chicagu sta praznovala 50-letnico poroke rojaka Martin

in Zofija Golobič. Jubilant je doma iz Štrekljevca pri Semiču in je prišel v Ameriko leta 1901. Jubilantka pa je doma iz Gorenje Stare vasi pri St. Jerneju na Dolenjskem. Pri zlati poroki sta bila navzoča tudi rojak Frank Kodrič in rojakinja Frances Bučar, ki sta bila pred petdesetimi leti ženina in druga družica.

Rojakinja Mary Obreza iz Clevelanda je leta 1953 po tridesetih letih obiskala svoje sorodnike v stari domovini in se je ob tej priložnosti tudi fotografirala v lepi slovenski narodni noši

SREBRNA POROKA

25-letnico zakonskega življenja sta praznovala v Clevelandu na St. Clair Ave rojaka John in Helen Ustarjeva.

20-LETNICA SLOVENSKEGA DRUŠTVA

V Clevelandu je 19. februarja praznovalo 20-letnico društvo »Cerkniško jezero«. To društvo so pred 20 leti ustanovili rojaki John Rožanc, njegov sedanji predsednik, Antonija in Joško Penko, ki je sedanji društveni glavni tajnik in Margareta Rožanc. Na željo nekaterih ustanovnih članov, ki so doma iz cerkniške okolice, je društvo dobilo svoj sedanji naslov. Društvo je priključeno domači organizaciji Slovenski dobro-

delni zvezi in ima št. 59. Društvo šteje danes 160 članov in lepo napreduje. K jubileju čestita tudi Slovenska izseljenška matica.

SLOVENSKA KRI NE »FALI«

Arleen Dolinškova v Milwaukee, Wis. je korajžno slovensko dekle, kar je nedavno dokazala, ko je prijela tatu, ki je vlomil v očetovo trgovino. Ko je hotel tat pobegniti, ga je korajžno dekle pahnilo po stopnicah. Komaj se je pobral, jo je enako skupil ponovno in tako se je ta »dvoboj« nadaljeval, dokler ni prišel oče in z njim policisti.

NOVA TAMBURASKA SKUPINA

Rojak Matt L. Gouze v Pittsburghu v državi Pennsylvaniji je organiziral novo tamburasko skupino dvajsetih univerzitetnih dijakov, ki nosi ime »All-University Tamburitzans«. Rojak Gouze je pred leti vodil tamburasko skupino »Duquesne Tamburitzans«, ki je dvakrat v velikim uspehom gostovala v Jugoslaviji. Nova skupina bo nastopala v Pittsburghu, Campionsburghu, Mc Keesportu, Greensburghu in Clairtonu, Pa. Skupina bo nastopala oblečena v lepe narodne noše.

SMRTNA NESREČA NAŠEGA ROJAKA V CLEVELANDU

V Clevelandu se je z avtomobilom smrtno ponesrečil naš rojak Mihael Nachtigal, ki je bil dobro znan v clevelandski slovenski naselbini. Stanoval je v So. Euclidu in je posredoval prodaje zemljišč. Pri nesreči je bila lažje poškodovana tudi njegova soproga Anna. Pokojnik zapušča poleg soproge hčerko, ki je poročena, in številne vnuke.

NOV ODBOR SLOVENSKEGA DOMA V LORAINU V DRZAVI OHIO

Na seji direktorija Slovenskega narodnega doma v Lorainu je bil izvoljen nov odbor, ki ga sestavljajo naslednji člani: predsednik John Kumše, podpredsednik Ernie Pandy, tajnik Adolph Ravnika, blagaj-

nik W. Bresak, namestnica blagajnika Lil Ravnikar, zapisnikar Frances Bresak, predsednik nadzornega odbora John Brus, nadzornici: Jane Brow in Hermina Zorc, predsednik gospodarskega odbora G. Kliner, člana gosp. odbora Maks Kraely in J. Sustarsic. Predsednik veseličnega odbora Agnes Ursic, člana veseličnega odbora Ted Piskar in Frank Dular, poslovodja doma John Zgonc.

NOV DIREKTORIJ SLOVENSKEGA DELAVSKEGA DOMA V CLEVELANDU

Na letnem zborovanju delničarjev Slovenskega delavskega doma na Waterloo Rd. v Clevelandu je bil izvoljen nov direktorij, ki ga sestavlja Tony Vrh, Walter Lampe, Joe Godec, Vinko Coff, Tony Prime, J. Marolt, John Zaic, Fred Marinko, Vinko Godina, Joe Ogrinc, Luis Henikman in Frank Fende.

SE EN JUBILEJ

V Strabane, Pa. je praznovalo 50-letnico Slovensko hranilno in posojilno društvo, ki uživa velik ugled med rojaki in drugorodci. To delavsko združenje je res rojakom zelo koristilo, saj jim od takrat ni bilo treba imeti več opravka z različnimi zemljiškimi agenti in preprodajalci raznih rudniških delnic, ki so jih dostikrat obrali za lepe tisočake.

ROJAKI ZBIRAJO ZA GASILCE V DOMAČEM KRAJU

Rojak Edward Tomsic iz Walsenburga v državi Colorado je pred nekaj meseci v Prosveti

sprožil akcijo za zbiranje prispevkov za pomoč gasilcem v vasi Bač na Notranjskem. Kakor je razvidno iz Prosvete od dne 3. februarja, se je odzvalo že precej darovalcev.

JUBILEJ SLOVENSKEGA KULTURNEGA DRUŠTVA

Moški pevski zbor Prešeren v Chicagu je praznoval 26-letnico svojega delovanja. V tem času so pridni Prešernovci globoko zaorali v ledino slovenske kulture na tuem, saj so priredili 51 koncertov z zelo zahtevnimi programi. Poleg samostojnih koncertov pa je zbor tudi pridno sodeloval na prireditvah drugih naprednih društev. Čestitkam rojakov in drugih društev se pridružuje tudi Slovenska izseljenska matica.

NOV DOM NAMERAVAJO ZGRADITI

Slovenski klub v Acmetoniji v Pennsylvaniji sestoji iz velikega števila članov SNPJ. Društveni prostori tega kluba, ki se nahajajo v stari stavbi, so v zadnjih letih postali pretesni in ker so vedno potrebni popravil, ima klub z njimi tudi velike stroške. Zato je odbor že pred petimi leti sklenil, da si zgradi nov dom. Nameravana stavba bi stala okrog 50.000 dolarjev. Polovico te vsote klub že ima. Ostalo vsoto pa upa gradbeni odbor, v katerem sta rojaka John Podmilšak in Al Klobčič, zbrati pri Slovencih v tamkajšnji okolici. V Slovenskem klubu zborujejo mnoga sosednja društva SNPJ kakor tudi druga bratska društva. Tukaj se zbira dosti Slovencev, da med seboj prijateljsko pokram-

ljajo in zapojejo lepe slovenske pesmi. Prepričani smo, da bodo rojaki krepko podprli akcijo Slovenskega kluba in bo v Acmetoniji kmalu zrasel nov dom, ki bo v ponos tamkajšnji slovenski koloniji.

4000 DOLARJEV ZA SLEPO MLADINO V LJUBLJANI

Angleški list News Sun, ki izhaja v Waukeganu pri Chicagu, poroča, da je nedavno umrla zavedna Slovenka Therese Skala zapustila v svoji oporoki 4000 dolarjev (po uradnem tečaju z dodatkom 2.400.000 din) za slepo mladino v Ljubljani. Pokojnica je zapustila tudi 4.400 dolarjev ameriški organizaciji za boj proti raku. Pokojna rojakinja Skala je bila znana organizatorica združnega gibanja v svojem okolišu in je kljub dolгим letom izseljenstva ohranila razumevanje in polno ljubezen za staro domovino.

KONCERT V ARLINGTON HALLU V NEW YORKU

Dne 13. februarja 1955 je bil v znani poljski dvorani Arlington Hall v New Yorku koncert baritonista, opernega pevca Piera Pierotića, ki je pel v novembru 1954 tudi na proslavi jugoslovanskega Dneva republike v newyorškem hotelu »Diplomat«. Poleg koncerta tega peva je bilo na sporedu še tudi prikazovanje slik iz Jugoslavije; v solospelih in skupno s Pierotićem v duetih pa je nastopila tudi znana slovenska pevkica iz Brooklyna sopranistka Ann Kepic, ki je daljšo dobo pela v Radio City Music Hallu, zdaj pa nastopa kot samostojna pevkica. Na kitaro je igral newyorški kitarist jugoslovanskega rodu Miroslav Lešić. Koncert z enakim sporedom je bil tudi 6. februarja 1955 v Co-operative Hallu v Ney Yorku.

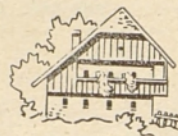
ARGENTINA

IZLETI IZ ARGENTINE V DOMOVINO

Jugoslovanska potniška in turistična agencija »Putnik« v Buenos Airesu priredi letos dva izleta v Jugoslavijo. Spomladanski izlet bo imel odhod 21. aprila, poletni pa 7. junija. Cena kabine v katerokoli jugoslovansko luko je 6.150 argentinsk. pesosov.

Rojaki iz Los Angelesa v Californiji na praznovanju rojstnega dneva rojakinje Mary Matjašičeve. Vsi so člani slovenskega pevskega društva »Wilsonita« iz Los Angelesa. V skupini na sliki so tudi rojaki Jack Cuznar, Vincent Pink, Mary Lahova in Anna Zagorc, ki so lani obiskali staro domovino

DRAGI ROJAKI-DOPISNIKI!

Zaradi velikega števila pisem, ki prihajajo v našo upravo, bomo tudi v bodoče rojakom odgovarjali kar v našem listu, saj je tudi za vas, dragi rojaki, ta način najboljši, ker tako zveste eden za drugega, kje kdo živi in kaj dela. Seveda bomo tudi v bodoče odgovarjali z osebnim dopisovanjem, toda le na posamezna vprašanja, ki ne bi bila primerna za objavo v listu.

To pot naj se vam, dragi rojaki, zahvalimo za prirčna pisma, obenem pa seveda tudi za poslano naročnino, katere smo v redu prejeli. Obljubljamo, da bomo upoštevali želje vas vseh. Za rojakinjo Jožico Kofinke se bo na vsak način našlo kaj primernega iz časov naših bojev v okolici Turjaka. Rojakinji Angeli Bučar hvala za prirčno pismo in priznanje našemu delu. Tudi hvala za dve naročnini in prispevek »Rodni grudi«. Želimo, da bi rojak Joseph Irman uresničil svoj namen in obiskal letos domovino. Hvala za naročnino koledarja, »Rodne grude« in prispevek Slovenski izseljenski matici. Kakšna darila naj prinese šolarjem v svojem rojstnem kraju, bomo posebej odgovorili, še prej pa se bomo seveda zanimali, kaj šolarji najbolj potrebujejo. Zahvaljujemo se tudi rojakom: Leo Sušniku, Emiliji Simončič, Zemlik Ivani, Ignacu Hostniku, Charlesu Zorc, Stanleyu Rogersu, Francu Anderluhu, Jakobu Semichu in Antonu Anbelu. Rojaku Radiču Jožetu sporočamo, da smo mu poslali »Rodno grudo« številko 4, obenem pa tudi koledar na naslov Podboj Vera v Smlednik.

Tudi drugim rojakom, katerih pisma zaradi pomanjkanja prostora nismo objavili, se zahvaljujemo na naročninah. To so rojaki: Amalija Chelik iz Rock Springs Wyom., Ana Zuzel iz Pittsburga, Mery Kukman iz Clevelanda, Anton Potočnik iz Kansasa, Anton Shular iz Arma Kansasa, J. Volk iz

Chicaga, Marion Bashel iz Clevelanda in Gabrijel Benko iz Milwaukeea.

Vsem omenjenim rojakom se prirčno zahvaljujemo in priporočamo za čim več novih naročnikov, kajti čim več nas bo, tem lepši bo naš izseljenski list »Rodna gruda«.

Pozdrav vsem rojakom in čitateljem »Rodne grude«.

UPRAVA

SUR. AMERICA CARACAS VENEZ

Sporočam, da sem prejela vse naročene številke »Rodne grude«, katera mi nepopisno ugaja, posebno pa priložene barvne priloge. Pošiljam vam naročnino za eno leto.

Interesantno je čitati o napredku Jugoslavije, posebno dober znak tega je izvažanje izdelkov preko oceana. Tu pri nas se dobi v več trgovinah emajlirana posoda z znakom »Made in Jugoslavija«. Priznam, ko sem to videla, sem jo nakupila za celo kuhinjsko opremo.

Zelo me zanima čtivo o partizanskih bojih. Ali ne bi mogli omeniti nekaj o bojih zadnje vojne iz okolice Turjaka. Vem, da je iz tega kraja veliko izseljencev v ZDA in mene bi to posebno zanimalo, ker sem v tem kraju preživela otroška leta.

Jožica Kofinke

BEACH-FLORIDA USA

Hvala za novoletne čestitke! Enako želim tudi jaz vam, da siračno je že malo pozno. Imam namen priti na obisk v domovino v letu 1955 in obiskati tudi vas na Izseljenski matici, vendar pa, ker to še ni gotovo, ali bom mogel priti, vam pošiljam ček za 8 dolarjev kot naročnino za »Rodno grudo«. Drugo pa naj ostane kot darilo Slovenski izseljenski matici. V mislih imam, ako bi prišel to leto na obisk v domovino, kakšno darilo bi prinesel šolarjem v mojem rojstnem kraju, zato bi rad, da bi mi vi kaj o tem omenili.

Pričakuječ odgovora vas pozdravljam!

Joseph Irman

MILWAUKEE WISC.

Oprostite, da sem malo zakasnil z mojo naročnino. Pošiljam vam dva dolarja za vnaprej, ker ne želim opustiti naročnine. List mi zelo ugaja in ga rad prebitam, ko vidim nekaj novega o napredku v Jugoslaviji. Želim vam še veliko napredka v vsem.

Pozdravljam celo uredništvo!

Leo Sušnik

PASADENA 8 CALIF.

Pošiljam vam dva dolarja kot naročnino za »Rodno grudo«. Ker moj dragi soprog Louis ni več med nami, prosim, da bi mi list pošiljali na moj novi naslov. Ko je prišel moj soprog z obiska po Jugoslaviji nazaj v letu 1952, je imel zelo zanimivih novic za povedati in zdaj ko berem »Rodno grudo«, sem v mislih tam, kjer koli je hodil po svoji domovini.

Emilie Simoncic

COLO, NORTH AMERIKA

Meseca marca bo eno leto, odkar sem se naročila na list »Rodno grudo«. Prejela sem vse številke ter se lepo zahvalim za točnost. Moj mož in jaz rada berva novice, kako se imajo naši rojaki po svetu, posebno rada pa gledava slike in bereva povesti iz naše drage nepozabne domovine. Ponovno vam pošiljam naročnino dva dolarja in pol za leto 1955. Želim vam veliko novih naročnikov ter vas iskreno pozdravljam!

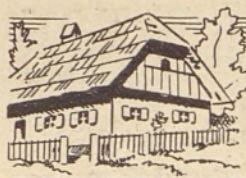
Zemlik Ivana

WEST FRANKFORT, ILLINOIS

Cenjeni gospod urednik! Pošiljam Vam naročnino za Vaš list »Rodno grudo« za leto 1955. Vem, da mi bo list ugajal, ker sem že prečital nekaj izvodov. Obenem Vas pozdravljam in želim uredništvu »Rodne grude« mnogo uspeha.

Charles Zorc

DOM IN DRUŽINA

Ohranimo našo lepo narodno nošo

Marija Jagodic

LJUDSKA NOSA GORENJKJE

V 19. STOLETJU

(Nadajevanje)

Rokavi so bili ozki ter so imeli na koncu prišite ozke bele čipke, toda čipke pri kočemajki niso bile pravilo kot n. pr. pri predpasnikih. Konec 19. stoletja so kočemajke prešle v kraj običajne dolge jope, ki je bila v pasu še vedno stisnjena. Posebna oblika vrhnje jope je bil špenzer, imenovan tako po angleškem lordu Spencerju. Kot kočemajka se je tesno prilegal životu, segal pa je samo do pasu. Karakterizira ga zadaj v sredini pasu nabrano blago v »čopek«. Bolj navadni špenzerji teh naborkov niso imeli. Zapešnjale so si jih z zaponkami spredaj navzkriž, pozneje po sredini.

Poleti so hodile ženske navadno bose, za delo v hlevu pa so obuvale lesene cokle, kupljene ali narejene doma. V cerkev so hodile Gorenjke v 19. stoletju v »čizmihi, črnih visokih čevljih s srednjo peto. Te so pozneje zamenjali nizki čevlji »šolni«. Nogavice za zimski čas so žene napletle doma iz domače volne. Ob praznikih pa so nosile rdeče ali svetlomodre kupljene nogavice. Dekleta so si bombažne nogavice pletle tudi same z značilnim kupčastim vzorcem. Nogavice so si privezovalle pod kolenom s trakom.

V zimskem času so še pred 80 leti nosile kožuh, ki je bil v pasu močno stisnjen, spodaj pa se je zvončasto razširil. Bil je bel in za razliko od moškega brez vezelih rož. Konce kožuhov so si ženske pripenjale k pasu, da jih niso ovirali pri hoji. Ko so žene opustile nošo kožuhov, so začele nositi različna volnena ogrinjala »kocke«, ki predstavljajo vmesno stopnjo med kožuhi in plašči. Marsikatera stara ženica na vasi pa

se še danes ogrinja z ogrinjalom »po starem«.

Šopek cvetja na prsih je bil pri dekletih najbolj priljubljen okras. Glavo gorenjske žene in dekleta pa so krasili v kito spleteni lasje in glavnik iz kovine ali roženine.

Bohinjski par. Fantova obleka je pristna, dekle se je pa že oblekla »po svoje«. Namesto rute bi morala nositi na glavi zavijačo ali avbo. Tudi »čizemceve« ni obula takšnih, kakršne so nosile vse naše babice

Okoli pasu so si pripenjale v različnih oblikah kovane pasove-sklepance.

Noša moških je danes veliko manj izpostavljena modnim muham kot pa je bila v prejšnjih stoletjih. Tudi kmečki fant in mož iz okolice Ljubljane in z Gorenjskega sta se še v drugi polovici 19. in začetku 20. stoletja oblačila drugače kot danes.

Srajce so bile dolge, platnene in brez ovratnika. Zapešnjali so jih visoko pod vratom. Često

so bile srajce na rokavih drobno nabrane. Na prehodu iz 19. v 20. stoletje se že pojavijo srajce z ovratniki. Preko srajce so oblačili irhaste kratke hlače, ki so imele spredaj »hautaro ali linek« in so segale do kolena. Hlače so nekateri pripenjali na naramnice, ni pa bilo to splošno v navadi.

Čez bele nogavice oziroma spodnje hlače so obuli škornje z zavihami. Te zavihe so v zimskem času potegnili čez kolena, poleti pa so jih imeli navadno zavihane navzdol. Ob delavnikih pa so hodili po navadi bosi ali pa v lesenih coklah.

Čez srajco so oblačili »lajbelce« iz zelenega, rjavega ali drugobarvnega žameta. »Lajbelci« bi ustrezali današnjim telovnikom. Telovnike so zapešnjali z debelimi, okroglimi kovinskimi gumbi, ki so bili prišiti v dveh vrstah. Pod telovnik so zavezavali svilene rute z resicami, ki so gledale na ramenih izpod telovnika. Te rute so bile prav take kot ženske, samo nekoliko manjše.

Suknjič ali »pruštah« so oblekli čez telovnik. Pravijo, da je moral ženin iti k poroki, še v tako hudi zimi, vedno z ogrnjenim suknjičem, ker bi sicer ljudje dejali, da je preveč zmrznjen.

Glave so si moške 19. stoletja pokrivali s črnimi klobuki, ki so imeli velike »kraje« in okroglo štulo. V zimskem času so nosili pod klobukom čepico s cofom, tudi »žlajfica ali smrtnica« imenovano. V zimskem času so se zlasti starejši možaki radi pokrivali s temnimi kapami »kučmami«, pozneje so jih zamenjale polhovke.

Kožuh, prastaro gornje oblačilo, je do konca 19. stoletja in še v začetku 20. stoletja bilo gornje zimsko oblačilo Gorenjcev. Moški kožuhi so bili za razliko od ženskih na hrbtu vezeni z volnenimi ali usnjenimi rastlinskimi ornamentami.

Lojze Zupanc

Belokranjska pripovedka

Kako je Črnomelj dobil svoje ime

V starih časih, ko je Črnomelj bil še vas in ko še ni imel niti svojega gradu niti svojega imena, je ob Lahinji živel bogati, a skopuški mlinar Stonič, ki je kmetom mlel rumeno debelačo, zlato pšenico in črno rž.

Nekega dne pa je prišla k njemu gorjanska vila, preoblečena v staro zgrbljeno ženico ter ga prosila, naj ji podari merico bele moko za bolnega sina. Skopuški mlinar, ki je bil trdega srca, pa je neznanki nalsul v bisago črne moke in se hudobno zakrohotal: »Na, stara, le nosi to moko domov, ta je bela kot sveži sneg!«

In vila je odšla v Gorjance, da bi bolnemu pastirju spekla pogačo. Ko pa je prišla v vilinski grad, je opazila, da jo je hudobni mlinar ukanil. Vrnila se je k skopuhu, stresla črno moko v lijak nad mlinskim kamnom in preklela mlinarja in njegov mlin rekoč:

»Da bi tvoji mlinski kamni vselej črno moko mleli!«

In zares: naj so poslej kmetje prinašali v mlin ob Lahinji še tako lepo pšenico, mlinski kamni skopuškega mlinarja so vsako zrno zmleli v črno moko.

Mlinar je obubožal in od žalosti umrl. Iz vasi ob Lahinji je postalo mesto. Belokranjci pa so mu zato, ker je mlin skopuškega mlinarja zmeraj samo črno mlel, vzdeli ime — Črnomelj.

Vinko Möderndorfer

Boštjan Narobe

Koroška narodna pripovedka

Mati je imela sina Boštjana, ki je vse, kar je naredil, narobe naredil. Poslala ga je v svet, da bi se razbistril.

Boštjan je prišel h kmetu in ga prosil kruha. Ta pa je rekel kratko: »Nič.«

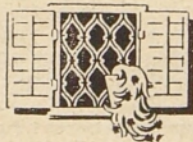
Boštjan je šel dalje in vedno ponavljal: Nič, nič. Prišel je na kraj, kjer je ribič že dolgo zaman čakal na plen. Boštjan pa mu zagode: »Nič, nič.« Ribič se razjezi in namaha Boštjana s palico, na kateri je bil trnek.

»Ti kujon ti, ti bom že pokazal: nič, nič. Če boš še kaj takega videl, moraš reči: Danes eno, jutri dve, potem pa vsak dan več.«

Boštjan si je dobro zapomnil te besede in jih godel, ko je srečal pogreb neke ženske. Pa je bil od pogrebcev tepen in so ga poučili:

»Surovina, reči bi moral: bog se usmili te revne duše.«

»Bog se usmili te revne duše!« je nato rekel, točno kakor so ga poučili. Boštjan pri konjederu, ki je ravno drl konja.

»Hopi (prismoda), tebe naj se bog usmili. Reci raje: fuj, ta mrha smrdi!« ga pouči konjeder.

»Fuj, ta mrha smrdi!« je ponovil konjederčeve besede Boštjan, ko je srečal nevesto, ki je šla od poroke. Seveda to ni bilo prav in je bil od svatov grdo ozmerjan. »Ti svinja nemarna, spravi se s poti.«

Pa je srečal cerkovnika z župnikom in ju je tako pozdravil. Cerkovnik pa ga je pošteno naklestil in ga končno poučil: »Reci, škafec od vreč!«

Boštjan si je tudi to vzel k srcu in rekel kmetu, ki je pšenico sejal. Ta pa je planil z bičem nanj: »Precep ti precep-ljeni, kar počakaj, ti bom dal škafec po buticil!«

Boštjan je bil vseh teh zapletenih modrosti sit in se je vrnil domov k materi.

Planiške tekme v Ljubljani

Šest srednjeevropskih držav — Zahodna Nemčija, Avstrija, Švica, Francija, Italija in Jugoslavija — prireja vsako leto tekme v smučarskih skokih za tako imenovani »Pokal Kongsberg«. Letos je bila ta pomembna mednarodna prireditev v Jugoslaviji, in sicer 5. in 6. marca v svetovno znani Planici.

Organizatorji te prireditve so bili januarja in februarja v velikih skrbih, kajti snega ni in ni bilo. Celo visoko v hribih so ležale le majhne »krpice« snega, v dolini pa so že poganjali zvončki in telohi. Toda zadnje dni februarja se je nebo pooblačilo in iz sivih oblakov je začelo snežiti kot za stavo. V 24 urah je bila vsa Slovenija pokrita z debelo plastjo snega. V Ljubljani je zapadlo 70 cm,

v Planici in visoko v hribih pa nad 1 m novega snega, tako da tekem ni bilo mogoče izvesti. Zato so organizatorji prepeljali vse tekmovalce v Ljubljano, kjer so skakali na novi 60-metrski skakalnici v Šiški, prav v osrčju slovenske prestolice.

Zanimanje za to prireditev je bilo ogromno, zbralo se je staro in mlado (nad 15.000 gledalcev), da vidi skoke najboljših nemških, avstrijskih, švicarskih, italijanskih, francoskih in jugoslovanskih smučarjev. Veseleje je bilo še toliko večje, ko je med posamezniki osvojil prvo mesto Jugoslovčan Janez Polda iz Mojstrane, ki je pustil za seboj vso elito Nemcev, Avstrijcev, Italijanov, Švicarjev itd. Jugoslovansko moštvo si je priborilo za Avstrijci 2. mesto.

Janez Polda,
slovenski smučarski prvak

Nov uspeh Janeza Polde

Janez Polda, ki je osvojil prvo mesto na tekmah za »Pokal Kongsberg«, je kljub 30 letom še vedno najuspešnejši jugoslovanski smučar-skakalec, pa tudi v Srednji Evropi je med najboljšimi. Dvakrat je uspešno zastopal Jugoslavijo na olimpijskih igrah in dvakrat na svetovnem prvenstvu.

Ime Janeza Polde je znano po vsej Evropi, pa tudi v nordijskih državah, kjer so doma najboljši skakalci, cenijo Janeza Poldo kot izvrstnega smučarja.

V mladosti je bil Polda pastir, trdo življenje v naravi ga je ojeklenelo za napore športne borbe. Začel je skakati že v ljudski šoli, star komaj 11 let. Ko mu je bilo 16 let, je skočil že 52 metrov. Med vojno je bil dve leti kurir pri partizanih, kjer je lahko temeljito izkoristil svoje smučarske sposobnosti. Po osvoboditvi se je razvil v najboljšega skakalca in postavil na skakalnici v Planici državni rekord z dolžino 114 m.

Po poklicu je Polda gozdni in lovski čuvaj in zelo vestno opravlja svojo službo. Lahko bi rekli, da je z eno polovico srca priklenjen na smučarski šport, z drugo pa na gozdove in naravo. Ko je v začetku marca zapadlo več ko meter novega snega, je hotel kar zapustiti tekme, tako ga je skrbelo za divjačino v gozdovih. Šele ko je lahko dal

gozdnim čuvajem navodila, kako naj poskrbe za divjačino, da bo dobila hrano, je pomirjen odšel na smučarsko skakalnico.

New success of Janez Polda

Though Janez Polda is 30, he recently won the Kongsberg Cup. He is not only the best ski-jumper in Yugoslavia but in the same time one of the best ski-jumpers in Central Europe. He defended the Yugoslav honor twice at the Olympic Games and was one of the best placed among the jumpers of Central Europe. He is very well known not only in the Alpine countries but also in the Nordic states which has given him the best jumpers to the world.

Polda was a shepherd when young. He owes his success to the hard life he had when as a young boy he was obliged to keep him up (by himself). He began to jump at 11. When he was only 16, he jumped 52 metres. During the last war he was partisan courier and it was during this period that he for the first time really showed his sport abilities. After the Liberation he grew to a very skillful jumper and some years ago he featured 114 metres on jumping ground in Kranjska gora.

Polda is guardian in a big hunting ground. He keeps very much on his duties. He divides his time between ski sport and strolling through forests and meadows. But when in the first days of March Slovenia was covered by a huge mantle of fresh snow he did not even want to compete (wanted to bypass the ski competitions) in order to provide all necessary for his wild gama. It was only when he gave the orders to the foresters how to provide the foot that he decided to take part in ski competitions.

Tudi inž. Bloudek je bil vesel

Zmage Janeza Polde pa se ni veselilo samo 15.000 gledalcev, marveč tudi konstruktor nove 60-metrške skakalnice v Šiški, inž. Stanko Bloudek.

Kdo ne pozna inž. Bloudka? Lahko trdimo, da v Sloveniji ni nikogar, ki bi mu bilo neznano ime tega pionirja slovenskega športa. Poznajo ga vsi športniki, pozna ga mladina, pa tudi pionirji, saj je v 40 letih zgradil skoraj vse športne naprave v Sloveniji — nešteto plavalnih bazenov, drsališč, stadionov, smučarskih skakalnic itd. Bloudkovo ime pa je zaslovelo po vsem svetu, ko je v Planici zgradil ogromno skakalnico, na kateri so prvič v zgodovini smučarskega športa skočili čez 100 metrov (rekord skakalnice v Planici znaša 120 m).

IZ VSEBINE: Deseta obletnica osvoboditve — *Mirko Ličen*: Primorski rojaki v tujini — *Igo Gruden*: Slovenska zemlja (pesem) — *France Bevk*: Pot v svobodo (odlomek) — *Vitko Musek*: Filmska umetnost v Sloveniji — Po domači deželi — *Prežihov Voranc*: Samorastniki (nadaljevanje) — *Jože Smit*: Vse dehti (pesem) — Na gredah slovenske kulture in prosvete — *Cvetko A. Kristan*: Zbirajmo gradivo za zgodovino naših izseljencev — Domovina na tujih tleh — Pero izseljencev — Dom in družina — Mladi rod — Planiške tekme v Ljubljani — Nov uspeh Janeza Polde. — Naslovna slika: Vipavska dolina, spre-
daj grad Dornberg

LJUBLJANSKA TOVARNA

HRANIL

Že **45** let poznana
po svojih
odličnih kavovinah

Drugi njeni izdelki:
ovseni kosmiči
za bolnike
in rekonvalescente
dalje pecilni praški
in pudingi
raznih okusov

Rodna gruda, glasilo Slovenske izseljenske matice v Ljubljani. — Ureja uredniški odbor. — Odgovorni urednik Tomo Brejc. — Izhaja desetkrat na leto. — Poštšina plačana v gotovini. — Naročnina: ZDA letno 2 dolarja, polletno 1 dolar. — Francija: letno 500 frankov, polletno 250 frankov. — Belgija: letno 70 frankov, polletno 35 frankov. — Holandija: letno 5 guld., polletno 2,50 guld. — Zah. Nemčija: letno 8.40 mark, polletno 4.20 mark. — Argentina: letno 2 dolarja, polletno 1 dolar. — Jugoslavija: letno 500 din, polletno 250 din. — Uredništvo in uprava: Slovenska izseljenska matica, Ljubljana, Cankarjeva c. 5/I.

Ljubljanski
gostinski obrati
vam bodo
ob prihodu v domovino
s svojimi uslugami
nudili
prvi pozdrav
domače zemlje

GOSTINSKA ZBORNICA

GLAVNEGA MESTA

LJUBLJANE

PUTNIK SLOVENIJA

potovalni urad

LJUBLJANA • TITOVA 4
JUGOSLAVIJA

Rojaki,

*ko prihajate na obisk v staro domovino,
se udeležujte naših avtobusnih krožnih potovanj
po Sloveniji in Jugoslaviji, ki jih
prirejamo za vas!*